

Haklarında Âyet(ler) Nazil Olan Münafık Şahıslar

Nurdoğan TÜRK

0000-0002-5684-5956

nurdogan.turk@hbu.edu.tr

Doç. Dr.

Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı

Ankara, Türkiye

ROR :: 05mskc574

Öz

Münafıklar, Kur'an'ın bazı âyetlerinin nüzûl sebeplerine konu edilen unsurlardan biridir. Onlar, nifak eylemlerini hem Mekke devrinde hem de özellikle Medine devrinde değişik şekillerde açığa vurmuşlardır. Böylece Kur'an'ın muhataplarından olmuşlar ve doğal olarak haklarında bazı âyetler nazil olmuştur. Münafık lafzı, Kur'an'da çoğul formda yirmi beş âyette zikredilmiş ve otuz iki defa kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı, "Haklarında âyet/ler inen münafık şahıslar kimlerdir?" sorusunun cevabını bulmak üzere haklarında âyet nazil olan münafık kişileri tespit etmektir. Çalışma, nüzûl rivayetlerinde sadece bir münafık hakkında indiği belirtilen âyetler ile sınırlandırılmıştır. Bir münafık hakkında birden fazla âyetin nazil olma ihtimali de vardır. Buna göre makale, münafıklar hakkında nazil olan âyetler ve haklarında âyet inen şahısların biyografileri üzerinden şekillendirilmiştir. Âyetlerin tespitinde; üçü klasik, yedisi modern döneme ait on esbâb-ı nüzûl eseri ile rivayet aktarımı bakımından en hacimli eserler olan Taberî (öl. 310/923) ve İbn Kesîr'in (öl. 774/1373) tefsirleri olmak üzere toplam on iki eser esas alınmıştır. Çalışma metodu olarak sırasıyla münafıklar hakkında nazil olan âyetler tespit edilmiş ve bunlar iniş sebepleri ile birlikte tablolar hâlinde sunulmuştur. Söz konusu âyetlerin istatistiksel ve tematik analizi yapılmaya çalışılmıştır. Münafık şahıslar hakkında nazil olan âyet sayıları takdim edilmiştir. Tematik değerlendirme; muhataplara tevcih edilen telkinler, çağrılar, tehditler, sergilenen küstahça davranışlar ve ikiyüzlülükler, münafıklığa sevk eden sebepler gibi konularla detaylandırılmıştır. Anılan âyetlerin daha iyi anlamlandırılabilmesi ve somutlaştırılması adına haklarında âyet nazil olan on münafık şahsın, çalışmanın hacmi gereği kısa biyografisi kronolojik sıra ile ortaya konmaya çabalanmıştır. Çalışmada, on şahısları sınırlama tercih edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, isimli-isimsiz münafıklar hakkında inen âyetlerin sayısı, yirmisi Mekki ve seksen biri Medeni olmak üzere yüz birdir. İlgili nüzûl rivayetlerinde on altı şahıstan bahsedilmiştir. Bunlardan on tanesinin isimleri zikredilmiş ve tümü erkektir. Diğer altı şahsın adları, belirtilmemiştir. İniş sebebi rivayetlerinin artmasıyla nüzûl sebebi olan âyetlerin sayısının da arttığı görülmüştür. Tespit edilen âyetler, beşi Mekki ve dokuzu Medeni olmak üzere on dört sûrede geçmektedir. Âyetlerde, tematik yönden Allah, Kur'an, Hz. Peygamber (s.a.v.), iman, küfür, şirk, itaatsizlik, münafıkların ikiyüzlülükleri, imtihan, sabır, adalet, namaz, iffetli olma, iftira, hırsızlık, emanete ihanet, kötülükten sakınma, kötü ahlak, tövbe, istiğfar, ölüm, kıyamet, cennet, cehennem gibi konular öne çıkmıştır. Mevzubahis on şahıstan ikisi, hicrî 7. ve 10-11. yıllarda vefat etmiştir. Diğer sekizinin ölüm tarihlerine erişilememiştir. Kaynaklarda, Abdullâh b. Nebtel (öl.?) ve Nebtel b. el-Hâris'in (öl.?) fiziksel özelliklerine yer

verilmiştir. Tu'me b. Ubeyrık (öl.?), Nebtel b. el-Hâris ve Rifâa b. Zeyd (öl.?) ile ilgili anlatılarda, Hz. Peygamber'in gerçek nebi olduğunu doğrulayan kanıtlara işaret edilmiştir. Abdullâh b. Übey (öl. 6/631), Ebû Âmir er-Râhib (öl. 9-10/630-631), Tu'me b. Ubeyrık, Rifâa b. Zeyd, Abdullâh b. Nebtel ve Vedâ b. Sâbit'in (öl.?) nifakında ittifakın bulunduğu, Ced b. Kays (öl.?), Muattib b. Kuşeyr (öl.?) ve Nebtel b. el-Hâris'e nifak isnâd edildiği ve Ebu'l-Cevvâz'ın (öl.?) nifâk isnâdını hak etmediği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Münafıklar, Âyet, Esbâb-ı Nüzûl, Şahıs.

Atıf Bilgisi

Türk, Nurdoğan. "Haklarında Âyet(ler) Nazıl Olan Münafık Şahıslar". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (Haziran 2025), 336-371.
<https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2025.11.1.14>

Geliş Tarihi	24.02.2025
Kabul Tarihi	12.05.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu araştırma için Etik Kurul İzni gerekmemektedir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Hypocrites about Whom a Verse(s) Were Revealed

Nurdoğan TÜRK

Assoc. Prof.

 0000-0002-5684-5956

Hacı Bayram Veli University, Faculty of
Divinity, Department of Exegesis

ROR : 05mskc574

nurdogan.turk@hbu.edu.tr

Ankara, Türkiye

Abstract

Hypocrites are among the elements that constitute the reasons for the revelation of certain verses of the Qur'an. They manifested their acts of hypocrisy in various ways during both the Makkan period and, in particular, the Medinan period. Consequently, they became interlocutors of the Qur'an, leading naturally to the revelation of specific verses concerning them. The word "hypocrite" is mentioned in the Qur'an in its plural form in twenty-five verses, appearing thirty-two times in total. The aim of this study is to answer the question, "Who are the hypocritical individuals about whom verse(s) were revealed?" by identifying such individuals. The study is limited to verses for which the narrations of nuzul indicate that they were revealed concerning a single hypocrite. It is also possible that more than one verse was revealed about the same individual. Accordingly, this article is shaped around the verses revealed about hypocrites and the biographies of the hypocritical individuals concerned. For identifying the verses, a total of twelve works have been consulted, including three classical and seven modern books on asbāb al-nuzul, and two of the most voluminous narrative commentaries (tafsirs) in terms of transmission: those of al-Tabarī (d. 310/923) and Ibn Kathīr (d. 774/1373). Methodologically, the verses revealed and the reasons for their descent about hypocrites were identified in sequence and presented in tables. A statistical and thematic analysis of these verses has been conducted. The number of verses revealed about each hypocritical individual is provided. The thematic evaluation is elaborated through topics such as instructions, calls, threats, arrogant behaviors, acts of hypocrisy, and factors leading to hypocrisy. To better contextualize and concretize the aforementioned verses, brief biographies of ten hypocrites, who were subjects of specific revelations, are presented in chronological order. An explicit preference to limit the scope to ten individuals has been adopted. According to the obtained results, the total number of verses revealed about named and unnamed hypocrites is 101, with 20 being Makkan and 81 Medinan. Sixteen individuals are mentioned in related narrations; ten of them are named, all of whom are men. The names of the other six individuals are not recorded. An increase in narrations regarding the causes of revelation has also led to an increase in the number of verses identified as revealed due to specific incidents. The identified verses are found in fourteen surahs-five Makkan and nine Medinan. Thematically, the verses prominently feature subjects such as Allah, the Qur'an, the Prophet Muhammad (PBUH), faith, disbelief, polytheism, disobedience, hypocritical behaviors, tests and trials, patience, justice, prayer, chastity, slander, theft, betrayal of trust, abstaining from evil, immorality, repentance, seeking forgiveness (istighfār), death, the Day of Judgment (Qiyāmah), paradise, and hell. Two of these ten hypocritical individuals passed

away in the 7th and 10th-11th years of Hijri, respectively. The death dates of the remaining eight are unknown. The physical characteristics of ‘Abdullāh b. Nabtēl (d.?) and Nabtēl b. al-Khāris (d.?) are recorded in sources. Narratives concerning Tu‘ma b. Ubayriq (d.?), Nabtēl b. al-Khāris, and Rifā’a b. Zayd (d.?) highlight evidence affirming the prophethood of Prophet Muhammad. It has been concluded that there is unanimity regarding the hypocrisy (nifāq) of ‘Abdullāh b. Ubayy (d. 6/631), Abū ‘Āmir al-Rāhib (d. 9-10/630-631), Tu‘ma b. Ubayriq, Rifā’a b. Zayd, ‘Abdullāh b. Nabtēl, and Wadī’a b. Sābit (d.?). Hypocrisy is attributed to Jadd b. Qays (d.?), Mu’attib b. Qushayr (d.?), and Nabtēl b. al-Khāris, whereas Abū al-Jawwāz (d.?) was deemed undeserving of this attribution.

Keywords

Tafsīr, Hypocrites, Verse, Asbāb al-Nuzūl, Individual.

Citation

Türk, Nurdoğan. “Hypocrites about Whom a Verse(s) Were Revealed”. *The Journal of Near East University Faculty of Theology* 11/1 (June 2025), 336-371. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2025.11.1.14>

Date of Submission	24.02.2025
Date of Acceptance	12.05.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	Ethics Committee Permission is not required for this research. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Münâfıklar,¹ Kur'ân'ın inzalinin yirmi üç yıllık tamamlanma sürecindeki muhataplarından bir gruptur. Aynı zamanda Kur'ân'ın bazı âyetlerinin iniş gerekçelerine konu edildiği şahıslardır. Dolayısıyla haklarında âyetlerin inmesi, doğal bir vakıadır. Münâfık lafzı, Kur'ân'da çoğul (münâfîkûn منافقون /el-münâfîkûn المنافقون /el-münâfîkîn المنافقين /el-münâfîkât المنافقات) formlarıyla yirmi beş âyette geçmektedir. Toplam otuz iki defa zikredilmiştir. Allah, münâfıkların sergiledikleri olumsuz tavırları ayrıntılı şekilde farklı âyetlerde ortaya koymuştur.² Zira onlar, gerçekte inanmadıkları hâlde kendilerini iman etmiş gibi gösterip küfrü gizleyenlerdir.³ Onların olumsuz davranışlarının hem az da olsa Mekke döneminde hem de çoğunlukla Medine döneminde kendisini değişik şekillerde gösterdiği söylenebilir. Örneğin Medine döneminde Tebük Gazvesi (9/630) sırasında seksen küsur erkekte oluşan bir grup münâfık, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek sebepsiz yere sefere katılmayıp geri durmak için izin istemişlerdir. Resûlullâh da onlara izin vermiştir. Bundan başka bedevîlerden seksen iki kişi, savaşa gitmeme iznini koparmak için Hz. Peygamber'e varıp özürlü beyan etmişler, ancak Resûlullâh onların mazeretlerini hoş karşılamamıştır.⁴ Dahası Resûlullâh, münâfıkların bazı ileri gelenlerini bildiği hâlde onları öldürmekten geri durmuştur. Bunun hikmetini, Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'e (öl. 23/644) yönelttiği "Arapların, Muhammed ashabını katlediyor şeklinde konuşmasını kerih görüyorum."⁵ sözünü açıklamak mümkündür. Zira O, böyle bir eylemin gerçekleşmesi hâlinde birçok Arab'ın İslâm'a girmesinin gecikmesinden endişe etmiştir. Resûlullâh, münâfıkları öldürmekten kaçınmakla bir anlamda ümmetine "Hâkim, bilgisiyle hükmetmez." mesajını vermek istemiştir. Yine O, itikatlarının bozukluğundan haberdar olduğu hâlde müellefe-i kulûba maddî yardımda bulunmuştur.⁶ Dolayısıyla hâl böyle olunca bazı vakıalardan kaynaklı münâfıklar hakkında, bireysel veya topluluk olarak âyet ya da âyetlerin nazil olması kaçınılmaz olmuştur. Bir münâfık hakkında birden fazla âyetin inme olasılığı da bulunmaktadır.

Bu çalışma, münâfıklar hakkında inen âyetler ve haklarında âyet nazil olan münâfık

¹ Münâfık, "Küfrünü gizleyerek kendini mümin gösteren veya imanla küfür arasında bocalayan kimse" demektir. Münâfık kelimesi, nifâk masdarından türemiş olup sıfattır. Hülya Alper, "Münâfık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 31/564.

² bk. el-Bakara 2/8, 14; en-Nisâ 4/142-143; et-Tevbe 9/56, 61-62; Muhammed 47/20; el-Münâfîkûn 63/1-8.

³ Abdülfettâh Abdülganî el-Kâdî, *Esbâbü'n-nüzûl 'ani's-sahâbe ve'l-müfessirîn* (Kahire: Dârü's-Selâm, 1433/2012), 13.

⁴ Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, thk. Alî Muhammed Ömer (Kahire: Mektebü'l-Hancı, 1421/2001), 2/151.

⁵ İbn Halîfe Uleyvî, *Câmi'u'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl ve şerhi âyâtihâ* (Riyad: Metâbi' el-Eşâ'a, 1404), 1/45.

⁶ Uleyvî, *Câmi'u'n-nukûl*, 1/45.

şahısların biyografisi üzerinden ilerleyecektir. Münafıklar hakkında nazil olan âyetler konusuyla ilgili müstakil bir araştırmaya rastlanmamıştır. Nifak, münafıklar ve bazı münafık şahıslar ile ilgili doğrudan veya dolaylı bazı çalışmalar⁷ bulunmaktadır. Bu çalışmalarda; nifak, nifak âyetleri, münafıklar, münafıkların özellikleri, münafık kişilerin sergiledikleri tavırlar, iniş sebebine konu edilen şahıslar, kendilerine nifak atfedilen sahâbîler ve rivayetleri vb. konuların ele alındığı görülmektedir. Ancak, bizim burada ele aldığımız şekilde münafıkların topluca incelendiği bir çalışmaya ulaşamamıştır.

Bu çalışmada takip edilen metot şudur:

- Araştırma sadece bir münafık hakkında indiği söylenen âyetler ile sınırlandırılmış, bu âyetler belirlenmeye çalışılmış ve tespit edilen âyetler, nüzûl sebepleri ile birlikte tablolarda gösterilmiştir. Dolayısıyla münafıklar topluluğu (iki veya daha fazla kişi) hakkında inen âyetler, makalenin sınırlı hacminden dolayı konuyu daha fazla genişletebileceğinden ve başka bir çalışmada ele alınması düşünüldüğünden incelemeye dâhil edilmemiştir. Münafıklar hakkında nazil olan âyetlerin belirlenmesinde, aşağıda listelenen on iki kitap temel alınmıştır. Bunların hangi baskısının temel alındığı, ilgili dipnotlarda belirtilmiştir. Mevzubahis eserler, Tablo 1 ve Tablo 2'deki "Sayfa No" kısmında hangi âyetin hangi eserde geçtiğini belirtmek amacıyla aşağıdaki rumuzlar ile (örneğin; 6/176 (t) şeklinde) takdim edilmiştir. Bu kitaplardan; üçü klasik (Arapça), yedisi modern dönem (altısı Arapça ve birisi Türkçe)

⁷ Örneğin bk. Kadir Paksoy, "Sened ve Metin Yönünden Sa'lebe Hadîsinin Tenkîdi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1998), 161-186; Hasan Kurt, *İslam İncancına Göre Nifak ve Münafık* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003); Kadir Paksoy, "Sa'lebe Hadîsinin Sened ve Metin Açısından Tenkidi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2/2 (Aralık 2004), 63-85; İntisâr Abdüllatîf Muhammed el-Bülbül, *Âyâtü'n-nifâk Dirâseten tahliliyyeten fi dav'i ilmi'l-meânî* (Ürdün: Ürdün Üniversitesi, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2009); Abdullah Yıldız, "Kendilerine Nifâk Isnâd Edilen Sahâbîler ve Rivâyetleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/25 (Haziran 2011), 109-166; Hacı Çiçek, "Münâfıkların İnanç Dünyası ve Hz. Peygamber Devrinde Münâfıklar", *İ.Ü. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Güz 2012), 199-222; Hasan Kılıç, *Sebeb-i Nüzûle Konu Olan Şahıslar* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Enes Mahmûd Mustafa İştivâ, *en-Nifâk ve'l-münâfıkûn (Dirâseten fi'l-Kur'ân ve-s-Sünne)* (Nablus: Câmî'a en-Necâhu'l-Vataniyye, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Ahmet Kuray, "Medineli Ebû Âmir er-Râhib ve İslâm Davetine Muhalefeti", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2022), 651-675; Zehra Fırtına, *Kur'an'da Münafıkların Özelliklerine Tematik Yaklaşım* (Gaziantep: Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023); Nevzat Sağlam, "Münafıkların Lideri Olarak Abdullah b. Übey b. Selûl", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2023), 268-288; Öznur Hocaoglu, "İman ve Küfür Arasında Bir Şahıs: Muattib b. Kuşeyr", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/2 (Aralık 2023), 1143-1164; İlyas Aslan, *Esbâb-ı Nüzûl'de Münafıklar* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 651-675; İbrâhîm Alî Sâlim, *en-Nifâk ve'l-münâfıkûn fi ahdi rasûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem* (b.y.: Matbaatü Hüsnî, ts.), 1-352.

olmak üzere toplamda on esbâb-ı nüzûl eseri; diğer ikisi en meşhur tefsirlerden Taberî (öl. 310/923) ve İbn Kesîr'in (öl. 774/1373) eserleridir.

(t) Taberî, *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*.⁸

(v) Vâhidî (öl. 468/1076), *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*.⁹

(i) İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*.¹⁰

(h) İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449), *el-'Ucâb fî beyâni'l-esbâb (Esbâbü'n-nüzûl)*.¹¹

(s) Süyûtî (öl. 911/1505), *Esbâbü'n-nüzûl el-Müsemma Lübbü'n-nukûl fî esbâbi'n-nüzûl*.¹²

(a) Abdülfettâh Abdülganî el-Kâdî, *Esbâbü'n-nüzûl 'ani's-sahâbe ve'l-müfessirîn*.¹³

(d) Hâlid b. Süleymân el-Müzeynî, *el-Muharrer fî esbâb-i nüzûli'l-Kur'ân min hilâli'l-Kütübi't-Tis'a Dirâsetü'l-Esbâb Rivâyeten ve Dirâyeten*.¹⁴

(u) İbn Halîfe Uleyvî, *Câmiu'n-nukûl fî esbâbi'n-nüzûl ve şerhi âyâtihâ*.¹⁵

(m) İbrâhim Muhammed el-Alî, *Sahîhu esbâbi'n-nüzûl Dirâse Hadîsiyye*.¹⁶

⁸ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001).

⁹ Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*, thk. Kemal Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991), 1-568.

¹⁰ Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer İbn Kesîr ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998).

¹¹ Araştırmada esas aldığımız bu eserde; el-Fâtîha, el-Bakara, Âl-i İmrân ve en-Nisâ sûrelerindeki ilgili âyetlerin iniş sebeplerine yer verilmiştir. Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *el-'Ucâb fî beyâni'l-esbâb (Esbâbü'n-nüzûl)*, thk. Abdülhakîm Muhammed el-Enîs (Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1418/1997); aynı eserin diğer tahkikli neşrinde ise sadece Fâtîha ve Bakara sûrelerindeki ilgili âyetlerin sebep-i nüzûllerine değinilmiştir. Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-'Ucâb fî beyâni'l-esbâb*, thk. Ebû Abdurrahmân Fevâz Ahmed Zümerlî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1422/2002), 1-533.

¹² Celâlüddîn Ebî Abdurrahmân es-Süyûtî, *Esbâbü'n-nüzûl el-Müsemma Lübbü'n-nukûl fî esbâbi'n-nüzûl* (Beyrut: Müessesetu'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1422/2002), 1-367.

¹³ Abdülganî el-Kâdî, *Esbâbü'n-nüzûl*, 1-262.

¹⁴ Hâlid b. Süleymân el-Müzeynî, *el-Muharrer fî esbâb-i nüzûli'l-Kur'ân min hilâli'l-Kütübi't-Tis'a Dirâsetü'l-Esbâb Rivâyeten ve Dirâyeten* (Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427).

¹⁵ Uleyvî, *Câmi'u'n-nukûl*.

¹⁶ Mevzubahis âyetlerin tespitinde, *Sahîhu esbâbi'n-nüzûl* adlı eserin sebep-i nüzûle dair vârid olan sahih rivayetlerin cemedildiği birinci bölümü esas alınmıştır. bk. İbrâhim Muhammed el-Alî, *Sahîhu esbâbi'n-nüzûl Dirâse Hadîsiyye*, nşr. Salâh Abdülfettâh el-Hâlidî (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1424/2003), 21-238.

(e) Ebû Abdîrrahmân Mukbil b. Hâdî el-Vâdî'î, *es-Sahîhu'l-müsned min esbâbi'n-nüzûl*.¹⁷

(n) Selîm b. İd el-Hilâlî-Muhammed b. Mûsâ Âlû Nasr, *el-İsti'âb fî beyâni'l-esbâb*.¹⁸

(b) Bedreddin Çetiner, *Fâtîha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl Kur'ân Âyetlerinin İniş Sebepleri*.¹⁹

Ayrıca münafıklar hakkında inen âyetlerin tespitinde, -yukarıda zikrolunan on iki kitaba ilaveten- ulaşılabildiğimiz kadarıyla araştırmayı güçlendirebileceği mülahazasıyla başka kaynaklara da tablolarda dipnotlar konularak temas edilmiştir.

- Tespiti yapılan âyetlerin istatistiksel ve tematik analizi yapılmaya çabalanmıştır. Münafık şahıslar hakkında inen âyet sayıları verilmiştir. Anılan âyetler, çeşitli temalar açısından değerlendirilmiştir.
- Zikri geçen âyetlerin daha iyi anlamlandırılabilmesi ve mevzunun daha müşahhas bir duruma getirilmesi gayesiyle haklarında âyet inen on münafık şahsın kısa biyografisi sunulmuştur. On münafıkla sınırlama, araştırmamızın bulgularına dayanılarak yapılmıştır. Böylece konu, tüm yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Münafıklar Hakkında Nazil Olan Âyetler ile Bunların İstatistiksel ve Tematik Analizi

Bu bölümde, önce münafıklar hakkında inen âyetlerin tespiti, sonra belirlenen âyetlerin istatistiksel ve tematik analizi yapılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, bazı âyetlerin münafık şahıslar dışında muhatap kabul ettiğine ilişkin nüzûl rivayetlerinin varlığından söz etmek mümkündür.

1.1. Münafıklar Hakkında Nazil Olan Âyetler

Araştırma sonucunda, nüzûl rivayetlerinde tek münafık hakkında nazil olduğu belirtilen âyetler şunlardır. Bu âyetler, istatistikler şeklinde aşağıda Tablo 1'de²⁰ verilmiştir.

Tablo 1: Münafıklar Hakkında Nazil Olan Âyetlerin İstatistikleri

İnen Âyet/ler	Âyet/lerin Sebeb-i Nüzûlü	Sayfa No	Kim Hakkında İndiği
Âl-i İmrân 3/156	Abdullâh b. Übey'in Uhud günü	6/176 (t); 2/774 (h) ²¹	Abdullâh b. Übey

¹⁷ Ebû Abdîrrahmân Mukbil b. Hâdî el-Vâdî'î, *es-Sahîhu'l-müsned min esbâbi'n-nüzûl* (San'â: Mektebetü San'â el-Eseriyye, 1425/2004), 1-286.

¹⁸ Selîm b. İd el-Hilâlî-Muhammed b. Mûsâ Âlû Nasr, *el-İsti'âb fî beyâni'l-esbâb* (Dammâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1425).

¹⁹ Bedreddin Çetiner, *Fâtîha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl Kur'ân Âyetlerinin İniş Sebepleri* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2016).

²⁰ Tablo 1 ve Tablo 2'deki Arapça metinler, sadece âyetin bu bölümünün ilgili kişi hakkında nazil olduğunu göstermektedir.

²¹ Ayrıca bk. Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Dâru

	(3/625) “ <i>Sefere çıkan yahut savaşa giden kardeşleri için, onlar yanımızda kalsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi.</i> ” demesi (Mücâhid (öl. 103/721), Mukâtil (öl. 150/767)		b. Selûl
Âl-i İmrân 3/167 قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ جَنَاحَ الْمَلَائِكَةِ أَهَبْنَاكُمْ	Abdullâh b. Übey’in “ <i>Savaş olacağını bilseydik elbette size katılırdık.</i> ” demesi (İkrime (öl. 105/723)	6/223 (t)	
Âl-i İmrân 3/168	Abdullâh b. Übey’in “ <i>Oturup kardeşleri hakkında, bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi.</i> ” demesi (Câbir b. Abdillâh (öl. 78/697), Katâde (öl. 117/735), Rebî’ (öl. 139/758), İbn Cüreyc (öl. 150/767)	6/226-227 (t); 1/178 (b)	
Âl-i İmrân 3/186	Bir mecliste bulunan Abdullâh b. Übey’in; Hz. Peygamber’e, kendilerine bineğiyle toz kaldırarak eziyet etmemesini ve sözleri haksı ise merkebine binip evine giderek kendisine gelenlere anlatmasını söylemesi (Üsâme b. Zeyd (öl. 54/674)	139-140 (v); 2/158-159 (i); 1/345-346 (d); 1/425-426 (u); 1/344-345 (n); 1/191 (b)	
en-Nisâ 4/72	Abdullâh b. Übey hakkında inmiştir. (Mukâtil b. Hayyân (öl. 135/752), Mukâtil)	2/915-916 (h) ²²	
en-Nisâ 4/88-89	Abdullâh b. Übey’in, Hz. Âişe’i (öl. 58/678) çekiştirdiği sıradaki durumu hakkında (Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem (öl. 182/798)	1/445 (n); 1/244 (b) ²³	
en-Nisâ 4/112	Abdullâh b. Übey’in, Hz. Âişe’ye iftira atması (İbn Abbâs (öl. 68/687-688)	1/270 (b) ²⁴	

İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1423/2002), 1/309.

²² Ayrıca bk. Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1/388.

²³ Ayrıca bk. Ebu’l-Ferec Abdurrahmân b. Alî İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fî ‘ilmi’t-tefsîr*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1422/2001), 1/444.

²⁴ Ayrıca bk. İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, 1/468.

el-Mâide 5/52	Abdullâh b. Übey hakkında inmiştir. (Atıyye el-Avfî (öl. 111/729-730)	1/319 (b) ²⁵	
el-Mâide 5/51-53	Söylendiği üzere Abdullâh b. Übey hakkında inmiştir.	3/121 (i)	
et-Tevbe 9/65	Abdullâh b. Übey'in, Hz. Peygamber'in önünde yürürken O'na taşlar isabet ettiğinde sadece lafa dalıp eğlendiklerini söylemesi (İbn Ömer (öl. 73/693)	256 (v); 2/128 (u); 1/459 (b)	
et-Tevbe 9/74 يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ	Bir keresinde Abdullâh b. Übey, Cüheyne'den bir adama arka çıkıp Hz. Peygamber'e çirkin sözler söyleyince Resûlullâh onu yanına çağırılmıştır. Abdullâh'ın O'na böyle şeyler söylemediğine dair yemin etmesi (Katâde)	11/572 (t); 256-257 (v); 4/157 (i); 2/129-130 (u); 2/293 (n); 1/460 (b)	
et-Tevbe 9/74 وَهُؤُلَاءِ يَمَّا أَمْ يَنْتَالُوا	Denildiğine göre Abdullâh b. Übey'in Resûlullâh'ı öldürmeye yeltenmesi	4/159 (i)	
et-Tevbe 9/84	H. Peygamber'in Abdullah b. Übey'in cenaze namazını kılıp kabri başında durması (H. Ömer, İbn Ömer, Câbir b. Abdillâh)	11/610-612 (t); 261-262 (v); 4/169 (i); 140 (s); 123 (a), 1/596-597 (d); 2/139 (u); 26, 132-133 (m); 2/313-314, 318 (n); 1/472 (b)	
et-Tevbe 9/84	Resûlullâh, Abdullah b. Übey'in cenaze namazını kılmak istediğinde Cebrâil'in O'nun elbisesinden tutması (Enes b. Mâlik (öl. 93/711-712)	11/612 (t); 2/314 (n)	
et-Tevbe 9/84	H. Ömer Resûlullâh'ın Abdullah b. Übey'in cenaze namazını kılmasına karşı çıktığında H. Peygamber'in, Abdullâh için istiğfarı artıracağını söylemesi (İbn Abbâs, İbn Ömer)	133 (m); 125 (e); 2/315 (n)	
et-Tevbe 9/84-85	Resûlullâh'ın Abdullah b. Übey'in cenaze namazını kılıp	11/613 (t); 4/170 (i); 2/139-140 (u); 132	

²⁵ Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 1/558.

	kabri başında durması (Hz. Ömer)	(m); 1/473 (b)	
et-Tevbe 9/96	Abdullah b. Übey'in, Tebük Gazvesi'nden dönerken Hz. Peygamber'i hoşnut etmek için bundan sonra O'nunla her gazveye katılacağına dair yemin etmesi (Mukâtil)	1/476 (b) ²⁶	
en-Nûr 24/11 وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ	Hz. Âişe'ye atılan iftira günahının büyüğünü yüklenmesi (İbn Abbâs, Hz. Âişe)	17/190 (t); 330 (v); 6/16-17 (i); 184 (s); 159 (a); 2/744 (d); 2/235 (u); 165-166 (m); 165 (e); 2/557, 562 (n)	
en-Nûr 24/33 وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَانَكُمْ عَلَى الْبِعَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ نَحْصًا لِّتَنْفَعُوا عَرَضَ الْحَيَوَةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُمْ قَانَ اللَّهُ مِنْ بَغْلِ الْكَرَاهِيَةِ عَنُّورٌ رَّحِيمٌ	Abdullah b. Übey'in cariyelerini fuhşa zorlaması (İbn Abbâs, Câbir b. Abdillâh, Süddî (öl. 127/745), Mücâhid, İkrime)	17/290 (t); 335 (v); 6/51 (i); 187-188 (s); 163 (a); 2/752-753 (d); 2/244-245 (u); 169-170 (m); 168 (e); 2/581-586 (n); 2/651 (b)	
el-Câsiye 45/14	Müreysi' adlı kuyunun başında Abdullâh b. Übey'in kölesinin, Hz. Ömer'in kölesi tarafından su almasının geciktirilmesinden dolayı Abdullâh'ın Hz. Peygamber ve ashabına dil uzatması (İbn Abbâs)	393 (v); 2/289 (u); 2/792 (b)	
el-Mücâdele 58/20	Abdullâh b. Übey'in, İranlılar ve Rumların Müslümanların fethettikleri kasaba halkından sayıca ve tedarikçe daha fazla olduklarını söylemesi (Mukâtil)	2/862 (b) ²⁷	
el-Mücâdele 58/22	Bir gün Abdullâh b. Übey'in oğlu Abdullâh, Hz.	2/863-864 (b) ²⁸	

²⁶ Ayrıca bk. Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Mahmûd el-Âlûsî el-Bağdâdî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'î'l-mesânî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ts.), 11/4.

²⁷ Ayrıca bk. Râzî, Muhammed er-Râzî Fahrüddîn İbnü'l-'Allâme Ziyâuddîn Ömer, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî el-müştehir bi't-Tefsîri'l-Kebîr ve Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 1401/1981), 29/277; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 28/34.

²⁸ Ayrıca bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an ve'l-mübeyyin limâ tezammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkân*, thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Turkî vd. (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1427/2006), 20/329.

	Peygamber'in içtiği sudan kalan kısmını içsin diye babasına getirmiştir. Bu yüzden Abdullâh b. Übey'in, oğluna çıkışması ve Resûlullâh'ın oğul Abdullâh'a babasına iyi davranmasını öğütlemesi (Süddî)		
el-Münâfikûn 63/1-8	Abdullâh b. Übey'in sözlerinin yalanlanması (Zeyd b. Erkâm öl. 68/688)	2/1015-1017 (d); 2/883 (b)	
el-Münâfikûn 63/1-11	Abdullâh b. Übey'in, Resûlullâh'ın yanında bulunan kişilere harcamada bulunmayın yeter ki dağılınlar ve eğer Medine'ye rücu ederlerse kudretliler zayıfları oradan defedecekler demesi (Zeyd b. Erkâm öl. 68/688)	22/655 (t); 450-453 (v); 8/152-155 (i); 2/316 (u); 2/882-883 (b)	
el-Münâfikûn 63/8 لَيْسَ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَا الْأَعْرَضُ مِنْهَا الْأَذَلُّ	Abdullâh b. Übey'in, şayet Medine'ye geri dönerlerse üstünlerin alçakları oradan ihraç edeceklerini söylemesi (İkrime, Hasan-ı Basrî öl. 110/728)	3/417-418 (n); 2/888 (b)	
el-Münâfikûn 63/5	Abdullâh b. Übey'e Resûlullâh'a gidip kendisi için Allah'tan istiğfarda bulunması istemesi önerilmişse de onun bunu kabul etmemesi (Saîd b. Cübeyr öl. 94/713?), Mücâhid, Katâde)	22/657-658 (t); 266 (s); 233 (a); 3/418-419 (n)	
el-Münâfikûn 63/5-6	Üstteki ile aynı (Katâde)	3/416 (n)	
el-Münâfikûn 63/7	Abdullâh b. Übey'in, Resûlullâh'ın yanındakilere infakta bulunmayın sözünü söylemediğine dair yalan yere yemin etmesi (Zeyd b. Erkâm)	247-248 (e)	
el-Münâfikûn 63/7-8	Üstteki ile aynı (Zeyd b. Erkâm)	220 (m)	
el-Maûn 107/4-7	Söylenildiğine göre Abdullâh b. Übey hakkında inmiştir.	2/972 (b) ²⁹	

²⁹ Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/495.

Âl-i İmrân 3/85	Tu'me'nin, İslâm'dan irtidat edip Mekke kafirlerine katılması (Mukâtil)	2/707 (h) ³⁰	Tu'me b. Ubeyrık el-Ensârî
en-Nisâ 4/105	Tu'me'nin bir zırhı çaldıktan sonra suçu başkasına atması ve sonrasında Hz. Peygamber'in o kişiyi aklamayı (İbn Abbâs)	1/497 (n)	
en-Nisâ 4/105-108	Tu'me'nin hırsızlığına dair cereyan eden hadiseler (Katâde b. Nu'mân (öl. 23/643), İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Katâde, Süddî, Dahhâk (öl. 105/723), İbn Zeyd (öl. 182/798)	2/359 (i); 1/267-270 (b)	
en-Nisâ 4/105-112	Tu'me'nin hırsızlığı kıssası	1/518 (u)	
en-Nisâ 4/112	Üstteki ile aynı (İbn Abbâs, İkrime, İbn Sîrîn (öl. 110/729), Katâde, İbn Zeyd, Atiyye el-Avfî)	1/503 (n); 1/270 (b)	
en-Nisâ 4/113-114	Üstteki ile aynı (İbn Abbâs)	1/271-272 (b)	
en-Nisâ 4/105-115	Üstteki ile aynı (Katâde b. Nu'mân)	92-93 (s)	
en-Nisâ 4/105-115	Tu'me'nin emanete hıyanet etmesi olayı (İkrime, Süddî)	1/499-501 (n)	
en-Nisâ 4/105-116	Tu'me'nin hırsızlığı kıssası ³¹	183 (v)	
en-Nisâ 4/105-116	Tu'me'nin hırsızlığı veya emanete hıyanet etmesi olayı (İbn Abbâs, İkrime, Süddî, Katâde, İbn Zeyd, İbn Cüreyc)	7/462-469 (t)	
en-Nisâ 4/115-116	Hırsızlık suçundan ötürü Hz. Peygamber tarafından elinin kesilmesine karar verilen Tu'me'nin, Mekke'ye kaçıp İslâm dininden çıkması (Saîd b. Cübeyr, Kelbî (öl. 146/763), Mukâtil)	1/272 (b)	
en-Nisâ 4/135	Tu'me'nin hırsızlığı kıssası (Ebû Süleymân ed-Dımaşkî (öl.?)	1/279 (b) ³²	
el-Mâide 5/38	Üstteki ile aynı (Kelbî)	197 (v); 1/307 (b)	
el-Mâide 5/38-39	Üstteki ile aynı (Kelbî)	1/562 (u)	
el-Bakara 2/104	Rifâa'nın, Hz. Peygamber'le karşılaştığında O'na kulağını aç	2/378 (t); 1/258 (i); 1/346-347 (h); 1/124	Rifâa b. Zeyd b. et-Tâbût

³⁰ Ayrıca bk. Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1/288.

³¹ Detaylı bilgi için bu makalenin “2.3. Tu'me b. Ubeyrık (öl.?)” maddesine bakınız.

³² Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 1/484.

	bizi iyi dinle, bize kulak vermezsen biz de seni dinlemeyiz demesi (Süddî)	(u)	
el-Bakara 2/189	İnsanlar, ihramlı iken ne evlerine ne de bahçelerine kapılarından girmezlerdi. Bir gün Resûlullâh ve ashabı, bir meskene girmişlerdi. Rifâa da peşlerinden duvara tırmanıp içeri girmiş, sonra Hz. Peygamber'le birlikte kapıdan dışarı çıkmıştır. Resûlullâh ona niçin böyle yaptığını sorunca Rifâa'nın, sen öyle yaptın ben de kapıdan çıktım, ahmesî olsan da dinimiz birdir demesi (Kays b. Cübeyr/Habter (öl.?); başka bir rivayete (h, a) göre, Hz. Peygamber bir bahçeye girmiş, bunun gibi bir olay ve diyalog yaşanmıştır.	3/284 (t); 1/460 (h); 30 (a); 1/121 (n); 1/69 (b)	
en-Nisâ 4/44	Rifâa'nın, Hz. Peygamber'le konuşurken dilini eğip bükerek O'nu anlamaları için kendilerine kulak vermesini istemesi ve İslâm'a dil uzatması (İbn Abbâs)	78 (s)	
en-Nisâ 4/44-46	Üstteki ile aynı (İbn Abbâs)	7/99 (t); 1/397 (n); 1/220 (b)	
en-Nisâ 4/46 لَا يَأْتِيهِمْ وَطْعَنًا فِي الدِّينِ	Rifâa'nın, Resûlullâh'la konuşurken dilini eğip bükerek O'nu anlamaları için kendilerini kollamasını istemesi (İbn Abbâs)	2/882 (h)	
et-Tevbe 9/49	Hz. Peygamber, Tebük Gazvesi'ne hazırlandığı sırada Ced b. Kays'ın savaşa katılmak istemeyip, katılırsa da kadınları gördüğünde fitneye düşmekten korktuğunu söyleyerek izin istemesi ve buna karşın malıyla Resûlullâh'a yardım edeceğini söylemesi (Hz. Âişe, İbn Abbâs, Câbir b. Abdillâh, Abdullâh b. Ebî Bekr (öl. 11/632-633),	11/491-492 (t); 252 (v); 4/141 (i); 135 (s); 1/122 (u); 127-128 (m); 2/280-281, 283 (n); 1/452-453 (b)	Ced b. Kays

	Mücâhid, Zührî (öl. 124/742), Âsım b. Katâde (öl. 120/738), Yezîd b. Rûmân (öl. 130/747), Dahhâk vd.)		
et-Tevbe 9/53	Üstteki ile aynı (İbn Abbâs, İbn Cüreyc)	11/499 (t); 135 (s); 2/124 (u); 2/284 (n)	
et-Tevbe 9/49, 53	Üstteki ile aynı (Müfessirler)	120 (a)	
et-Tevbe 9/53-54	Üstteki ile aynı	1/454 (b)	
et-Tevbe 9/58	Ebu'l-Cevvâz'ın Resûlullâh'a zekât gelirlerini eşit dağıtmadığını söylemesi (Kelbî)	253-254 (v); 1/455 (b) ³³	Ebu'l-Cevvâz
et-Tevbe 9/61	Nebtel'in, Hz. Peygamber'e işiten bir kulak olduğunu ve her işittiğini doğruladığını söylemesi (İbn Abbâs, İbn İshâk (öl. 151/768) vd.)	11/535 (t); 254 (v); 2/126 (u); 2/286 (n); 1/457 (b)	Nebtel b. el-Hâris
et-Tevbe 9/61	Nebtel'in, Resûlullâh'ın konuşmalarını münafıklara taşımaya (İbn Abbâs, İbn İshâk vd.)	254 (v); 136 (s); 2/125 (u); 2/286 (n); 1/457 (b)	
Âl-i İmrân 3/154	Muattib'in, Uhud günü korku arttığında şayet bu savaş konusunda kendilerine danışılırdı burada öldürülmezdik demesi (Zübeyr b. Avvâm (öl. 36/656)	6/167-168 (t); 2/128 (i); 2/771 (h); 65 (s); 58 (a); 58 (e); 1/316 (n); 1/175 (b)	Muattib b. Kuşeyr el-Ensârî
el-Ahzâb 33/12	Muattib'in, Hendek günü (5/627) Allah ve Resûlü hakkında boş vaatlerde bulunduklarını söylemesi (İbn Abbâs, Yezîd b. Rûmân,)	19/38 (t); 207 (s); 2/715 (b)	
el-A'râf 7/175	Ebû Âmir, Medine'ye geldiğinde Hz. Peygamber'e İbrahim'in dini olan Hanîflik üzere olduğunu belirtmiştir. Resûlullâh, onun bu din üzere olmadığını ve ona bazı şeyler kattığını söylemiştir. Bunun üzere Ebû Âmir'in, Allah'ın yalancı olanı kovulmuş, tek başına öldürsün demesi (İbn Abbâs)	1/398-399 (b) ³⁴	Ebû Âmir er- Râhib/en- Nu'mân b. es- Sayfî er-Râhib

³³ Ayrıca bk. Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 10/120.

³⁴ Ayrıca bk. Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 9/111.

el-Mücâdele 58/14	Abdullâh b. Nebtel'in, kendisinin ve arkadaşlarının Resûlullâh'a sövmediklerine dair yemin etmesi (Süddî, Mukâtil)	257 (s); 2/861 (b) ³⁵	Abdullâh b. Nebtel
el-Mücâdele 58/14-18	Üstteki ile aynı (Süddî, Mukâtil)	433 (v); 2/309 (u)	
el-Mücâdele 58/18	Abdullâh b. Nebtel hakkında inmiştir. (Süddî)	3/350 (n)	
et-Tevbe 9/65	Vedîa'nın, Resûlullâh'ın önünde yürürken O'na taşlar isabet ettiğinde sadece lafa dalıp eğlendiklerini söylemesi (İbn İshâk)	2/129 (u); 1/459 (b)	Vedîa b. Sâbit ³⁶

Tablo 1 bağlamında, münafıklar hakkında nazil olan âyetlerin zikredildiği sûreler ve toplam sayı dağılımları tekrarsız çoktan aza şöyledir: en-Nisâ (19 âyet); el-Münâfikûn; et-Tevbe (10 âyet); el-Mücâdele (7 âyet); Âl-i İmrân (6 âyet); el-Mâide (5 âyet); el-Maûn (4 âyet); el-Bakara (2 âyet); en-Nûr (2 âyet); el-A'râf (1 âyet); el-Ahzâb (1 âyet); el-Câsiye (1 âyet). Toplamda 58 âyet.

Öte yandan yukarıdaki mezkûr âyetler dışında, nüzûl rivayetlerinde adı zikrolunmayan münafık şahıslar hakkında indiği belirtilen âyetler de vardır. Bu âyetler, istatistikler şeklinde altta Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: İsimsiz Münafıklar Hakkında İnen Âyetlerin İstatistikleri

İnen Âyet/ler	Âyet/lerin Sebeb-i Nüzûlü	Sayfa No	Kim Hakkında İndiği
et-Tevbe 9/49	Bir münafığın, Resûlullâh Tebûk Gazvesi'ne çıkacağı sırada kadınlara olan zaafını öne sürerek savaşa katılmamak için izin istemesi (İbn Abbâs, Dahhâk)	2/123 (u); 2/283 (n)	İsimsiz bir münafık
et-Tevbe 9/62	Bir münafığın, Hz. Peygamber hakkında çirkin sözler sarfettikten sonra O'nun huzuruna varıp öyle laflar etmediğine dair yemin etmesi (Katâde)	11/540 (t); 4/149 (i); 2/286-287 (n); 1/456 (b)	
et-Tevbe 9/64	Bir münafığın, münafıkları rezil	255 (v); 1/457 (b)	

³⁵ Ayrıca bk. Râzî, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî*, 29/274-275.

³⁶ Ayrıca bk. Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, 10/289.

	edecek âyet/lerin inmesine karşın yüz sopa/celde vurulmayı yeğlemesi (Süddî)		
et-Tevbe 9/65	Bir münafığın, Tebük Gazvesi'nde Resûlullâh ve ahabî hakkında atıp tuttuktan sonra Hz. Peygamber'e varıp sadece arkadaşlarıyla söze dalıp eğlendiklerini söylemesi (İbn Ömer, Zeyd b. Eslem, Muhammed b. Ka'b (öl. 108/726)	255-256 (v); 2/128 (u); 129 (m); 123 (e)	
et-Tevbe 9/65-66	Üstteki ile aynı (Muhammed b. Ka'b, Zeyd b. Eslem vd.)	4/151 (i); 122 (a); 2/289 (n); 1/458 (b)	
et-Tevbe 9/74	Bir münafığın, Hz. Peygamber hutbe irat ederken O'nun hakkında çirkin laflar edip daha sonra söylediklerini inkâr etmesi (Enes b. Mâlik)	4/157 (i); 137 (s); 130 (m); 2/292 (n); 1/461-462 (b)	
et-Tevbe 9/79	Bir münafığın, sadaka olarak dört bin dinar veren Abdurrahmân b. Avf (öl. 32/652) ile bir sâ' (ölçü birimi) hurma tasadduk eden Ebû Nüheyk'le (öl.?) eğlenmesi (Mücâhid)	2/307 (n)	
et-Tevbe 9/79	Bir münafığın, devesini tasadduk eden birisini alaya alması (Hasan-ı Basrî)	1/470 (b) ³⁷	
et-Tevbe 9/81	Bir münafığın, Hz. Peygamber aşırı sıcak günlerde Tebük seferine çıktığı sırada sıcaklıktan ötürü sefere çıkmayın demesi (Âsım b. Katâde, Abdullâh b. Ebî Bekr)	139 (s); 2/312 (n); 1/472 (b)	
el-Enfâl 8/27	Bir münafığın, Ebû Süfyân'a yazdığı bir mektupta Hz. Peygamber'e karşı tedbir almasını istemesi (Câbir b. Abdillâh)	11/121 (t); 4/36 (i); 124 (s); 2/69 (u); 2/223 (n); 1/417 (b)	
el-Ahzâb 33/53	Rivayete göre; bir münafığın, Muhammed'in kendilerinden olan kadınları nikahladığını ve Hz. Peygamber günün birinde	2/736 (b) ³⁸	

³⁷ Ayrıca bk. Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 10/146.

³⁸ Ayrıca bk. Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, 17/210.

	ölecek olursa O'nun hanımlarıyla evlenmek için kura çekeceklerini söylemesi		
el-Ahzâb 33/59 فَلَا يُؤْذِنَنَّ	Bir münafığın, müminlerin hanımlarına musallat olup eziyet vermesi (Muhammed b. Ka'b)	188 (a); 3/144 (n)	
el-Münâfikûn 63/1	Bir münafığın, Hz. Peygamber'e ulaşan bir konuda yalan yere yemin etmesi (İbn Abbâs)	22/489 (t)	
el-Münâfikûn 63/7-8	Büyük münafıklık gösteren birisinin, Hz. Peygamber hakkında yakışsız konuşup Medine'ye döndüklerinde kuvvetlilerin zayıfları oradan uzaklaştıracaklarını söylemesi (Katâde)	3/417 (n)	
el-Mücâdele 58/17	Bir münafığın, kıyamet günü gerçek ise o gün geldiğinde birbirlerine ve evlatlarına yardım edeceklerini söylemesi (Mukâtil)	2/862 (b) ³⁹	
el-Maûn 107/1	Münafıklardan bir adam hakkında inmiştir. (İbn Abbâs)	2/972 (b) ⁴⁰	
el-Maûn 107/1-3	Üstteki ile aynı (İbn Abbâs)	2/337 (u)	
en-Nisâ 4/65	Bir münafığın, Hz. Peygamber'i akrabalık sebebiyle haksız hüküm vermekle suçlayıp karara razı olmaması (Kurtubî (öl. 656/1258)	1/402 (d)	Ensârdan münafık bir adam
et-Tevbe 9/58	Bir münafığın, Huneyn ganimetlerinin taksiminde Resûlullâh'a adaletli olmasını söylemesi (Müfessirler. Buhârî	121 (a)	Resûlullâh'a dil uzatan bir münafık ⁴¹

³⁹ Ayrıca bk. Râzî, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî*, 29/275.

⁴⁰ Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/495.

⁴¹ Bu kişinin adı tefsirlerde; Zülhveysıra, İbn Zî'lhuveysıra et-Temîmî (Hâricîlerin ilki görülen Hurkûs b. Zühreyr'e aynı kişidir) şeklinde geçmektedir. bk. Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 11/507; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, nşr. Salâh Bâ Osmân vd. (Cidde: Dâru't-Tefsîr, 1436/2015), 13/415-416; Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverî el-Basrî, *en-Nüket ve'l-'uyûn Tefsîru'l-Mâverî*, nşr. es-Seyyid b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye-Müessesetu'l-Kütübî's-Sekâfiyye, ts.), 2/373; el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, nşr. İbrâhîm 'Abdülga'ffâr ed-Desûkî (Mısır: el-Matba'atu'l-Emîriyye bi-Bûlâk, 1285), 1/622.

	(öl. 256/870) ve başkaları rivayet etmiştir.)		
et-Tevbe 9/61	Bir münafığın, Hz. Peygamber'in sözlerini münafıklara götürüp O'nun için işiten bir kulak, kendisine her anlatılanı tasdik ediyor demesi (Müfessirler)	121 (a)	Laf taşıyan bir münafık
en-Nûr 24/11	Bir münafığın, Hz. Âişe'ye iftira atması (Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem)	186 (s)	Müfteri bir münafık
el-Vâkıa 56/75-82	Hz. Peygamber, Tebük seferinde Hicr'e ulaştıklarında susuzluk şikâyeti üzerine namaz kılıp dua etmiş, sonra yağmur yağmıştır. Bunun üzerine münafıklıkla suçlanan ensârdan bir adamın, arkadaşına yağmurun Resûlullâh'ın duası ile değil yıldızların kaymasıyla yağdığını söylemesi (Ebû Harze (öl. 149-150/766-767)	252 (s)	Nifakla itham edilen bir adam
el-Vâkıa 56/82	Üstteki ile aynı (Ebû Harze)	3/318 (n)	

Tablo 2 özelinde, isimsiz münafıklar hakkında inen âyetlerin geçtiği sûreler ve toplam sayı dağılımları yinelemesiz çoktan aza şu şekildedir: et-Tevbe (10 âyet); el-Vâkıa (8 âyet); el-Münâfikûn (3 âyet); el-Maûn (3 âyet); el-Ahzâb (2 âyet); en-Nisâ (1 âyet); el-Enfâl (1 âyet); en-Nûr (1 âyet); el-Mücâdele (1 âyet). Toplamda 30 âyet.

1.2. İstatistiksel ve Tematik Analiz

Bu başlık altında, Tablo 1 ve Tablo 2'de takdim edilen âyetlerin istatistiksel (kişi bazlı) ve tematik analizi yapılmaya gayret edilecektir.

1.2.1. İstatistiksel Analiz

Tablo 1 ve Tablo 2'deki âyetler bağlamında haklarında âyet inen şahıslar, çoktan aza şunlardır: Abdullâh b. Übey (36 âyet); isimsiz altı farklı münafık (30 âyet); Tu'me b. Ubeyrık (16 âyet); Rifâa b. Zeyd (5 âyet); Abdullâh b. Nebtel (5 âyet); Ced b. Kays (3 âyet); Muattib b. Kuşeyr (2 âyet); Ebû Âmir er-Râhib (1 âyet); Vedîa b. Sâbit (1 âyet); Nebtel b. el-Hâris (1 âyet); Ebu'l-Cevvâz (1 âyet).

1.2.2. Tematik Analiz

Tablo 1 ve Tablo 2'deki âyetlerde; söz konusu şahıslar özelinde muhataplara yöneltilen telkinler, çağrılar, tehditler, sergilenen küstahça davranışlar ve ikiyüzlülükler, münafıklığa

sevk eden sebepler vb. temaların ele alındığı görülmüştür. Bunları, şöylece detaylandırmak mümkündür. Mevzubahis âyetlerde;

Telkinler bağlamında: Allah'a kulluk bilinci,⁴² hiçbir şeyin Allah'tan gizli kalmayıp⁴³ söylenenleri de içlerde gizlenenleri de Allah'ın herkesten daha iyi bildiği⁴⁴ ve O'nun her şeyden haberdar olduğu,⁴⁵ Kur'ân'ın değerli ve korunmuş bir kitapta bulunduğu, Allah tarafından indirildiği, O'na ancak arındırılmışların dokunabileceği,⁴⁶ çıkan anlaşmazlıklarda Kur'ân'ın hükmedici olduğu,⁴⁷ Allah'a saygılı olmanın kurtuluş vesilesi olacağı,⁴⁸ müminler için gerçek dostun ve yardımcının Allah olduğu,⁴⁹ sebeplere sarılmakla birlikte her şeyin Allah'ın takdiriyle tecelli ettiği, bu konuda yanlış inanç ve düşüncelere kapılmama,⁵⁰ müminlerin Allah tarafından desteklendiği, kurtuluşa erip hoşnut olarak cennetlere yerleştirilecekleri,⁵¹ Hz. Peygamber'in verdiği hükme rıza göstermenin imanının bir tezahürü olduğu,⁵² O'nun tebliğ görevinde ilâhî korumadan ötürü yanıltılamayacağı, kendisine kitap ve hikmetin gönderildiği, bildiklerini vahiy yoluyla edindiği, böylece Allah'ın Peygamberine büyük lütuflarda bulunduğu,⁵³ Resûlullâh'ın inananlara güvendiği, O'nun da müminler için rahmet olduğu,⁵⁴ Allah'ın yoldan sapmış topluluktan razı olmayacağı,⁵⁵ Allah'ın şirk günahını asla affetmeyeceği, dilerse diğerlerini affedeceği,⁵⁶ kötülük ve zulüm yaparı af dilemesi hâlinde bağışlayacağı,⁵⁷ hırsızlık için yapılan tövbenin kabul edileceği,⁵⁸ tövbe kapısının açık bırakıldığı,⁵⁹ ecelin kesinlikle ertelenmeyeceği,⁶⁰

⁴² el-Münâfikûn 63/9.

⁴³ en-Nisâ 4/108.

⁴⁴ Âl-i İmrân 3/167.

⁴⁵ el-Münâfikûn 63/11.

⁴⁶ el-Vâkıa 56/75-80.

⁴⁷ en-Nisâ 4/105.

⁴⁸ el-Bakara 2/189.

⁴⁹ en-Nisâ 4/45.

⁵⁰ Âl-i İmrân 3/154, 156.

⁵¹ el-Mücâdele 58/22.

⁵² en-Nisâ 4/65.

⁵³ en-Nisâ 4/113.

⁵⁴ et-Tevbe 9/61.

⁵⁵ et-Tevbe 9/96.

⁵⁶ en-Nisâ 4/116.

⁵⁷ en-Nisâ 4/110.

⁵⁸ el-Mâide 5/39.

⁵⁹ et-Tevbe 9/74.

⁶⁰ el-Münâfikûn 63/11.

ölümünden kaçısın imkânsızlığı⁶¹ gibi telkinlere yer verildiği tespit edilmiştir.

Çağrılar özelinde: Hz. Peygamber'i üzecek ve rahatsız edecek davranışlardan kaçınma,⁶² Hz. Peygamber konuşurken edepli olma ve O'nu iyi dinleme,⁶³ müminlerin münafıklar için ayrılığa düşmemeleri ve onlara karşı Allah'ın emrettiği şekilde davranmaları,⁶⁴ adaletten kesinlikle ayrılmamaları, tanıklığı Allah için yapmaları,⁶⁵ Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmemeleri,⁶⁶ Allah'a ve Resûlü'ne hasmane davrananlara sevgi beslememeleri,⁶⁷ mallar ve canlarla sınıanıp fiili veya sözlü çeşitli eziyetlere ve sıkıntılara maruz kalındığında sabrı kuşanma, her türlü fena davranıştan sakınma,⁶⁸ düşmanların tuzaklarına düşmeme,⁶⁹ münafıklara karşı uyanık olma,⁷⁰ gerekli durumlarda savunma mekanizmasını işletme, emanete hainlik etmeme⁷¹ ve ihanet edenleri savunmama,⁷² Allah'tan bağışlanma dileme,⁷³ ölüm gelmeden önce infakta bulunma⁷⁴ vb. çağrılara temas edildiği gözlemlenmiştir.

Tehditler bağlamında: İslâm haricinde din arayışının zararlı neticeleneceği, iman ettikten, Resûlullâh'ın gerçek olduğuna tanıklık ettikten ve tüm kanıtlar ulaştıktan sonra inkârı yeğlemenin necat ümitlerini yok edeceği, tövbe edenler müstesna bunun sonucunun lanetlenme ve azap olacağı,⁷⁵ Allah'a ve Resûlü'ne düşmanca tavır takınanların zillete uğrayacakları,⁷⁶ Resûlullâh'ı incitenleri acıklı bir azabın beklediği,⁷⁷ ikiyüzlü tutum sergileyenlerin,⁷⁸ Resûlullâh'a cephe alanların ve müminlerin yolundan ayrılanların Allah tarafından sapkınlıklarında bırakılacağı ve neticesinin cehenneme atılmak olacağı,⁷⁹ günah

⁶¹ Âl-i İmrân 3/168.

⁶² el-Ahzâb 33/53.

⁶³ el-Bakara 2/104.

⁶⁴ en-Nisâ 4/88-89.

⁶⁵ en-Nisâ 4/135.

⁶⁶ el-Mâide 5/51.

⁶⁷ el-Mücâdele 58/22.

⁶⁸ Âl-i İmrân 3/186.

⁶⁹ en-Nisâ 4/44.

⁷⁰ el-Münâfikûn 63/1-2.

⁷¹ el-Enfâl 8/27.

⁷² en-Nisâ 4/107.

⁷³ en-Nisâ 4/110.

⁷⁴ el-Münâfikûn 63/10.

⁷⁵ Âl-i İmrân 3/85-89.

⁷⁶ el-Mücâdele 58/20.

⁷⁷ et-Tevbe 9/61.

⁷⁸ et-Tevbe 9/49.

⁷⁹ en-Nisâ 4/115.

konusunda yapıp edilenin ancak kişinin kendi aleyhine olacağı,⁸⁰ Yahudiler ve Hristiyanlarla dostluk kuranların zalimlerden olacağı,⁸¹ hak ettikleri cezaları kuşkusuz ahirette keseceği,⁸² istihza ve savaşa kalıtılacakları caydırma eylemleri sebebiyle münafıkları cehennemle tehdit ettiği,⁸³ kıyamet günü onlara hiçbir şeyin yarar sağlamayacağı, ahirette alçaltıcı ve çetin bir azapla ebediyen cehennemde kalacakları,⁸⁴ münafıkların dünyadaki benzer yalanlarını ahirette de tekrarlayacakları,⁸⁵ haksızlık edenlerin kıyamet günü kendilerini savunacak kimse bulamayacakları,⁸⁶ iftira atanların azapla karşılaşacakları,⁸⁷ münafıkların kalplerinin mühürlendiği,⁸⁸ harcadıklarının kendilerinden asla kabul edilmeyeceği,⁸⁹ ileri sürdükleri bahanelerin geçersiz olduğu, onlardan yanlışını düzelterlerin bağışlanacakları, günahta ısrar edenlerin ise azaba uğrayacakları,⁹⁰ tövbeden yüz çevirdikleri takdirde hem dünya hem de ahirette acı veren bir azapla yüzleşecekleri⁹¹ gibi tehditlerin öne çıktığı söylenebilir.

Sergilenen küstahça davranışlar ve ikiyüzlülükler özelinde: Allah varlık kanıtlarını bildirdiği hâlde bunu bir kenara bırakıp şeytanın peşine takılma ve böylece azgınlardan olma,⁹² menfaat hesabı gözetme,⁹³ Allah'ın âyetlerini ve peygamberini alay konusu etme,⁹⁴ Hz. Peygamber'in boş vaatle bulunduğunu söyleme,⁹⁵ sadakanın bölüştürülmesi hususunda Resûlullâh'a dil uzatıp incitme,⁹⁶ Allah'ın gazabına uğramış Yahudilerle işbirliği yapma, bile yalan yere yemin etme,⁹⁷ yeminleri arzulara alet etme⁹⁸ inananları memnun etmek için

⁸⁰ en-Nisâ 4/111.

⁸¹ el-Mâide 5/51.

⁸² el-Câsiye 45/14.

⁸³ et-Tevbe 9/79, 81.

⁸⁴ el-Mücâdele 58/16-17.

⁸⁵ el-Mücâdele 58/18.

⁸⁶ en-Nisâ 4/109.

⁸⁷ en-Nûr 24/11.

⁸⁸ el-Münâfikûn 63/3.

⁸⁹ et-Tevbe 9/53-54.

⁹⁰ et-Tevbe 9/66.

⁹¹ et-Tevbe 9/74.

⁹² el-A'râf 7/175.

⁹³ en-Nisâ 4/72.

⁹⁴ et-Tevbe 9/64-65.

⁹⁵ el-Ahzâb 33/12.

⁹⁶ et-Tevbe 9/58.

⁹⁷ el-Mücâdele 58/14.

⁹⁸ el-Mücâdele 58/16.

yemine başvurma⁹⁹ vb. konuların ele alındığı müşahede edilmiştir.

Münafıklığa sevk eden sebepler bağlamında: İmanda samimi olmama,¹⁰⁰ büyüklük taslama,¹⁰¹ hayra engel olma, dini yalanlama, yetimi itip kakma, yoksulu doyurmayı özendirmeme, namazı gaflet içinde gösteriş için kılma,¹⁰² namaza üşenerek gelme, gönülsüz infakta bulunma,¹⁰³ Müslümanlara sinsi düşmanlık besleme,¹⁰⁴ iftira etme,¹⁰⁵ sadaka, iyilik ve insanların arasını ıslâh dışında yapılan gizli görüşme, fısıldaşma,¹⁰⁶ Yahudiler ve Hristiyanların dostluklarını kazanmaya çalışma,¹⁰⁷ sadakalar konusunda müminlere sataşma,¹⁰⁸ savaşa katılmaktan geri durup buna sevinme, sefere çıkacak kişileri caydırmaya kalkışma,¹⁰⁹ Resûlullâh'ın bağışlama dilemesine yüz çevirme¹¹⁰ gibi gerekçelerin dikkat çektiği ileri sürülebilir.

Ayrıca bunların dışında: Kur'ân'ı yalanlayanların tenkidi,¹¹¹ bazı Yahudilerin kelimeleri tahrif etmeleri, kötü davranışları ve dine sataşmalarından ötürü ilâhî lanete uğradıkları,¹¹² hilâlin evrelerinin insanlar ve hac için vakit ölçütleri olduğu,¹¹³ Resûlullâh'ın münafıkların namazını kılmaktan menedildiği,¹¹⁴ müminlerin ahiret gününü inkâr edenleri şimdilik erteleyip affetmeleri gerektiği,¹¹⁵ peygamber eşlerinin yabancı kimselerle perde arkasından iletişim kurmaları, peygamber eşleriyle evlenmenin müminlere haram kılındığı,¹¹⁶ kadınların dışarıya çıkarken dış giysilerini kullanmaları,¹¹⁷ evlenmeye imkânları olmayanların sabretmeleri ve iffetlerini korumaları, âyetin indiği dönemde kölelerin ve

⁹⁹ et-Tevbe 9/62.

¹⁰⁰ Âl-i İmrân 3/167.

¹⁰¹ el-Münâfikûn 63/5.

¹⁰² el-Maûn 107/1-7.

¹⁰³ et-Tevbe 9/54.

¹⁰⁴ el-Münâfikûn 63/4.

¹⁰⁵ en-Nisâ 4/112.

¹⁰⁶ en-Nisâ 4/114.

¹⁰⁷ el-Mâide 5/52.

¹⁰⁸ et-Tevbe 9/79.

¹⁰⁹ et-Tevbe 9/81.

¹¹⁰ el-Münâfikûn 63/5.

¹¹¹ el-Vâkıa 56/81-82.

¹¹² en-Nisâ 4/46.

¹¹³ el-Bakara 2/189.

¹¹⁴ et-Tevbe 9/84.

¹¹⁵ el-Câsiye 45/14.

¹¹⁶ el-Ahzâb 33/53.

¹¹⁷ el-Ahzâb 33/59.

cariyelerin fuhşa zorlanması yasaklandı,¹¹⁸ hırsızlık suçunun el kesme ile cezalandırılacağı¹¹⁹ vb. hususlar üzerinde durulmaya değer konulardır.

2. Münafık Şahıslar

Bu bölümde, münafıklar hakkında nazil olan âyetlerin daha iyi anlamlandırılabilmesi ve mevzunun daha müşahhas bir duruma getirilmesi gayesiyle haklarında âyet inen on münafık şahsın kronolojik sıralama gözetilerek kısa biyografisi verilmeye çalışılacaktır.

2.1. Abdullâh b. Übey b. Selûl (öl. 6/631)

Onun hakkında 36 âyet indiği rivayet edilmiştir. Tam adı, Ebu'l-Hubâb¹²⁰ Abdullâh b. Übey b. Mâlik b. el-Hâris b. Ubeyd b. Mâlik b. Sâlim'dir.¹²¹ Avf b. el-Hazrec oğullarındandır.¹²² Kavmi Müslümanlığa sarılınca, isteksizce ikiyüzlülüğünü ve kinini gizleyerek İslam'a giren¹²³ münafıkların başı olmuştur. İnsanlar, onun yanında toplanırlardı.¹²⁴ Aynı zamanda o, Hz. Âişe'ye zina iftirası atan kişilerdendir.¹²⁵ İbn Abbâs'ın aktardığına göre bir keresinde Abdullâh b. Übey, Resûlullâh'a çürümüş bir kemik parçasıyla gelip onu parçaladıktan sonra Allah'ın onu nasıl dirilteceğini sormuştur. O da kendisine "Allah, onu diriltir, seni öldürür, sonra da seni cehenneme sokar."¹²⁶ buyurmuştur. Abdullâh b. Übey'e, el-Münâfikûn Sûresi'nin tamamı hakkında indiğinde Resûlullâh'a gidip kendisi için Allah'tan istiğfarda bulunması istemesi önerilmişse de o başını çevirip bunu kabul etmemiştir.¹²⁷ Kendisinden bunu isteyenlere "Müslüman ol dediniz oldum, zekât ver dediniz verdim, artık bana Muhammed'e secde etmemi emretmekten başka bir şeyiniz kalmadı."¹²⁸ dedikten kısa bir süre sonra Şevval ayı içinde yirmi gün süren hastalığının ardından Zilkade ayında (6/631) ölmüştür.¹²⁹ Öte yandan Hz. Peygamber, Abdullâh b. Übey'in cenaze namazını kıldırması

¹¹⁸ en-Nûr 24/33.

¹¹⁹ el-Mâide 5/38.

¹²⁰ Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî el-Bağdâdî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, thk. Muvaflık b. Abdillâh b. Abdilkâdir (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-Hadîs, 1406/1986), 1/480.

¹²¹ Ebu'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu b. Abdillâh Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fî tevârîhi'l-a'yân*, thk. Muhammed Berakât vd. (Dimaşk: er-Risâletu'l-Âlemiyye, 1434/2013), 4/189.

¹²² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd. (Mısır: Mektebetu ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdühû, 1375/1955), 1/526.

¹²³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/585.

¹²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/526.

¹²⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 10/594.

¹²⁶ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 19/487.

¹²⁷ Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûli'l-Kur'ân*, 453.

¹²⁸ Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Kelbî, *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*, thk. Muhammed Sâlim Hâşim (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995), 2/449.

¹²⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Me'ârif bi-Mısır, ts.), 3/120.

için çağırıldığında Hz. Ömer buna itiraz etmiştir. Bu itiraza rağmen Resûlullâh, onun cenaze namazını kıldırması ve defnedilinceye kadar kabri başında durmuştur. Akabinde et-Tevbe Sûresi'nin 84-85. âyetleri¹³⁰ nazil olmuştur. Bundan sonra Hz. Peygamber, irtihal edinceye kadar münafıklardan hiçbirinin cenaze namazını kıldırılmamıştır.¹³¹ Bazı rivayetlere göre; Abdullâh b. Übey, hastayken yanına gelmesi için Hz. Peygamber'e haber göndermiştir. Resûlullâh, yanına vardığında Yahudilere olan sevgisinin kendisini mahvettiğini ona söylemiştir. Bunun üzerine Abdullâh b. Übey, "Ey Allah'ın Resûlü! Sana, beni azarlaman için birisini göndermedim. Birisini sana göndermem sadece senin, benim için istiğfarda bulunman içindi."¹³² demiştir. Sonra Resûlullâh'tan kendisini gömleğiyle kefenleyip namazını kıldırmasını talep etmiştir.¹³³ Rivayet edildiğine göre Abdullâh b. Übey, önceleri Abbâs b. Abdilmuttalib'e (öl. 32/653) giymesi için bir gömlek vermişti. Abdullâh öldüğünde Resûlullâh, kefenlenmesi için Abbâs'ın gömleğini tekrar kendisine göndermiştir. Böylece onun için ahirette sevap kazanacağı hiçbir hasene kalmamıştır.¹³⁴

2.2. Ebû Âmir er-Râhib (öl. 9-10/630-631)

Onun hakkında 1 âyet indiği rivayet edilmiştir. Tam adı, Ebû Âmir Amr b. Sayfî b. Zeyd b. Ümeyye b. Dubey'a'dır.¹³⁵ Bazı rivayetlere göre ismi olarak da Ebû Âmir Abdüamr b. Sayfî b. en-Nu'mân aktarılmıştır. Dubey'a b. Zeyd oğullarındandır.¹³⁶ Câhiliye döneminde rahip olarak tanınmaktaydı; ayrıca çul giydiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber, ona fâsık ismini takmıştır.¹³⁷ Dirâr Mescidi'ni inşa eden münafıklardandır.¹³⁸ Hz. Peygamber'e iman etmiş, bilahare inkâr etmiş, peşinden tekrar iman etmiş, sonra tekrar küfre girmiştir.¹³⁹

¹³⁰ "Ve onlardan ölen hiç kimsenin namazını kılma, kabri başında durma! Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlü'nü inkâr ettiler ve yoldan sapmış olarak öldüler..."

¹³¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/552.

¹³² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 13/516.

¹³³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 13/516.

¹³⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 25/159; Abdullâh b. Übey hakkında bilgi için ayrıca bk. Talât Koçyiğit, "Abdullâh b. Übey b. Selûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 1/139-140.

¹³⁵ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Âli Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412/1992), 1/380.

¹³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/584.

¹³⁷ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 12/597.

¹³⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb İbn Ümeyye b. Amr el-Hâşimî el-Bağdâdî, *Kitâbü'l-Muhabber*, thk. Ilse Lichtenstädter (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1361/1924), 470; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî el-müsemma Bahrû'l-'ulûm*, thk. 'Ali Muhammed Mu'âvved vd. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993), 1/397.

¹³⁹ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 1/397.

Küfür üzere Şam'da¹⁴⁰ bulunan Kinnasrîn'de¹⁴¹ tek başına ve kimsesiz olarak ölmüştür.¹⁴² Bazı kaynaklara göre, Bizans imparatoru Herakleios'un (610-641) huzurunda bulunduğu sırada¹⁴³ ölümünün hicrî 9. veya 10. yıla denk düştüğü ileri sürülmektedir.¹⁴⁴

2.3. Tu'me b. Ubeyrik (öl.?)

Onun hakkında 16 âyet indiği rivayet edilmiştir. Tam adı, Tu'me (Büşeyr¹⁴⁵) b. Ubeyrik b. Amr b. Hârise b. Zafer b. el-Hazrec b. Amr'dır.¹⁴⁶ Evsli¹⁴⁷ olup Zafer b. el-Hâris oğullarındandır.¹⁴⁸ Vâhidî, *el-Basîf*'inde şu bilgileri nakletmiştir: Tu'me'nin Mekke'den kaçıp müşriklere katıldığı; İslâm'ı terkettiği; Müslümanlara muhalefet ettiği; Mekke halkının dinini ve putlara tapmayı benimsediği;¹⁴⁹ ayrıca İbn Abbâs'ın Tu'me'nin şirk koştüğünü söylediği.¹⁵⁰ Zemahşerî (öl. 538/1144), *el-Keşşâf*'inde onun Müslüman olduktan sonra İslâm'dan dönen bir grup insan içinde yer aldığını¹⁵¹ ve yine onun Mekke'den kaçıp irtidat ettiğini ileri süren iki görüşü zikretmiştir.¹⁵² Bunun yanında İzzeddin İbnü'l-Esîr (öl. 630/1233) *Üsdü'l-gâbe*'sinde ve İbn Hacer el-Askalânî *el-İsâbe*'sinde, Tu'me'yi zikretmekle birlikte onun imanı hakkında konuşulduğu bilgisini aktarmışlardır.¹⁵³ Dolayısıyla bu bilgiler ışığında, onun münafık olduğunu belki de şirke düştüğünü söylemek doğru görünmektedir.

¹⁴⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/586; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 14/50; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 1/397.

¹⁴¹ Mukâtîl, *Tefsîru Mukâtîl b. Süleymân*, 2/196.

¹⁴² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/586; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 14/50, Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûlî'l-Kur'ân*, 265.

¹⁴³ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 3/140.

¹⁴⁴ İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, 1/381; Ebû Âmir er-Râhib hakkında geniş bilgi için ayrıca bk. Kuray, "Medineli Ebû Âmir er-Râhib ve İslâm Davetine Muhalefeti", 651-675.

¹⁴⁵ Abdurrahmân es-Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf fî şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm*, thk. Abdurrahmân el-Vekîl (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmiyye, 1387-1967), 4/413.

¹⁴⁶ Ebu'l-Hasen İzzüddin İbnü'l-Esîr Alî b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Alî Muhammed Mu'âvved - Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2002), 3/73.

¹⁴⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Ucâb*, 2/707.

¹⁴⁸ Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûlî'l-Kur'ân*, 183.

¹⁴⁹ Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basîf*, thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân vd. (Riyad: Matbaatu Vizâreti't-Ta'lîmî'l-Âlî, 1430), 7/91.

¹⁵⁰ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basîf*, 7/93.

¹⁵¹ Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve 'uyûnî'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*, nşr. Ebû Abdillâh ed-Dânî b. Münîr Âlû Zehvî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1427/2006), 1/291.

¹⁵² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/431.

¹⁵³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/73; Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd - Alî Muhammed Mu'âvved (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995), 3/420.

Bazı müfessirlere göre; Tu'me bir keresinde komşusu Katâde b. Nu'mân'ın (öl. 23/643) zırhını çalmıştır. Zırh, içinde un olan bir torbanın içindeydi. Un, torbanın deliğinden dökülmeye başladı. Tu'me, eve varıp zırhı Yahudilerden Zeyd b. es-Semîn'in (öl.?) yanına sakladı. Hırsızlık hadisesi meydana çıkınca zırh, Tu'me'nin evinde arandıysa da bulunamadı. Tu'me, zırhı almadığına ve bu konuda malumatı bulunmadığına dair yemin etti. Bunun üzerine zırh sahipleri, onu bırakıp dökülen unun izine düştüler. Yahudi Zeyd b. es-Semîn'in evine vardıklarında çaldığını düşünerek onu zapt ettiler. Ancak Yahudi, zırhın kendisine Tu'me tarafından verildiğini belirtti. Bazı Yahudiler de onun lehine tanıklık ettiler. Hâl böyle olunca Tu'me'nin kabilesi, konuyu Hz. Peygamber'e taşıdılar. Resûlullâh, Yahudiyi cezalandırmayı aklından geçirdiğinde Allah, en-Nisâ Sûresi'nin 105-116. âyetlerini indirmiştir.¹⁵⁴ Dolayısıyla Kur'ân'ın söz konusu olay hakkında gaybî bilgiler vermesi, Allah'ın peygamberini gözettiğini ve Kur'ân'ın mucizevî bir kitap olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Tu'me, hakkında Kur'ân nazil olunca Kureyş'e katılıp dininden döndü. Mekke'den çıkarıldığında Kudâa'nın Behrâ kabilesinden bir kafilere rastladı. Kendini mahsur kalmış bir yolcu olarak tanıttığında, kafilere onu bir müddet taşımıştır. Tu'me, gece karanlığı çökünce düşmanlık ederek onları soydu ve uzaklaştı. Kafilere, onu yakalamak için geri döndüler, onu yakaladılar. Ölünceye kadar üzerine taş attılar.¹⁵⁵ Kabri de bu taşlar olmuştur.¹⁵⁶ Ayrıca onun; hırsızlık için bir evin duvarını delerken üzerine duvarın çöküp öldüğü¹⁵⁷ veya Cidde'ye giden bir gemiye bindiği, içinde dinarların olduğu bir keseyi çaldığı, bu durum anlaşılınca da yakalanıp denize atıldığı ileri sürülmüştür.¹⁵⁸ Bu bilgiler ışığında İslâm'ın hırsızlığı yasaklamasına rağmen Tu'me'de hırsızlığın alışkanlık hâline gelmesi, onu münafıklığa iten sebeplerden biri olarak görülebilir.

2.4. Rifâa b. Zeyd (öl.?)

Onun hakkında 5 âyet indiği rivayet edilmiştir. Tam adı, Rifâa b. Zeyd b. et-Tâbût'tur.¹⁵⁹ Kaynakâ' oğullarındandır.¹⁶⁰ İbn İshâk'ın aktardığına göre, Yahudilerin liderlerindendir. Resûlullâh ile konuştuğunda dilini eğip bükerek "Ey Muhammed, bizi gözet, ta ki seni anlayalım."¹⁶¹ demiş ve İslâm'a saldırıp ayıplamıştır. Bu olay üzerine en-Nisâ Sûresi'nin 44-46. âyetleri nazil olmuştur.¹⁶² Bir kısım Müslümanların kendisiyle yakınlık kurduğu Rifâa,

¹⁵⁴ Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*, 183.

¹⁵⁵ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 7/469.

¹⁵⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 10/600.

¹⁵⁷ Ebû Muhammed Abdülhak b. Atıyye el-Endelüsî, *Tefsîru İbn Atıyye el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. er-Rehâle el-Fârûk vd. (Doha: Dâru'l-Hayr, 1428/2007), 3/18.

¹⁵⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 10/600; Tu'me b. Ubeyrık hakkında bilgi için ayrıca bk. Kılıç, *Sebeb-i Nüzûle Konu Olan Şahıslar*, 133-136.

¹⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/560.

¹⁶⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/292.

¹⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/560.

¹⁶² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/560.

Müslümanlığını aşikâr ettikten sonra münafık olmuştur.¹⁶³ Bir defasında Benî Mustalik Gazvesi'nden dönerken¹⁶⁴ Hz. Peygamber, insanlarla Hicâz'a hareket etmiş, Hicâz'daki Bak'â' denilen su mevkiine vardıklarında şiddetli bir rüzgâr çıkmış, insanlar sıkıntıya düşmüşler ve korkmuşlardır. Resûlullâh, onlara bu rüzgârdan korkmamalarını, onun sadece kâfirlerin ileri gelenlerinden birinin ölümü için estiğini söylemiştir. Medine'ye vardıklarında rüzgârın estiği gün Rifâa'nın öldüğünü öğrenmişlerdir. Rifâa'nın öldüğü gün Hz. Peygamber, "Bugün, münafıkların büyüklerinden birisi ölmüştür."¹⁶⁵ buyurmuştur. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in Rifâa'nın ölümünü önceden bildirmesi, O'nun peygamberliğinin gerçekliğini gösteren bir kanıt olarak düşünülebilir.

2.5. Abdullâh b. Nebtel (öl.?)

Onun hakkında 5 âyet indiği rivayet edilmiştir. Tam adı, Abdullâh b. Nebtel b. el-Hâris el-Ensârî'dir.¹⁶⁶ Amr b. Avf oğullarındandır. Akabe Biati'nda hazır bulunanlardan olup münafıktır.¹⁶⁷ Resûlullâh için "O, kulaktır."¹⁶⁸ diyen Abdullâh b. Nebtel, Resûlullâh'ın yanına gelir, sözlerini dinler ve sonra bunları münafıklara aktarırdı. Bir defasında Cebrâil, Hz. Peygamber'e Abdullâh b. Nebtel'i kastederek münafıklardan bir adamın yanına geldiğini, kendisini dinlediğini ve sonra sözlerini münafıklara taşıdığını bildirmiştir. Resûlullâh, onun kim olduğunu sorduğunda Cebrâil, "Siyah adam, gür saçlı, kırmızı gözlü, sanki iki gözü sarı bakırdan iki tencere, karaciğeri eşeğin karaciğeri, şeytanın gözüyle bakar."¹⁶⁹ demiştir. Bundan başka onun Resûlullâh'ın sözlerini Yahudilere aktardığı ileri sürülmüştür.¹⁷⁰ Nitekim bir gün Resûlullâh, odalarından birinde ashâbıyla bitlikte oturuyordu. O esnada oradakilere zorba kalpli, şeytan bakışlı bir adamın geleceğini bildirmiş; akabinde Abdullâh b. Nebtel içeri girmiştir. O, esmer tenli, kısa boylu, az sakallı idi. Öte yandan Hz. Peygamber, Abdullâh b. Nebtel'e o ve arkadaşlarının niçin kendisine sövdüklerini sorduğunda, o sövmediğine dair Allah adına yemin etmiştir. Hz. Peygamber, ona sövdüğünü söyleyince de Abdullâh b. Nebtel kalkıp gitmiş, arkadaşlarını getirmiştir. Onlar da Resûlullâh'a sövmekelerine dair Allah adına yemin etmişlerdir. Bu yüzden Allah, el-Mücâdele

¹⁶³ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 8/533-534; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûli'l-Kur'ân*, 202.

¹⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/528.

¹⁶⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/527-528; 2/292; Rifâa b. Zeyd hakkında bilgi için ayrıca bk. Kılıç, *Sebeb-i Nüzûle Konu Olan Şahıslar*, 136-139.

¹⁶⁶ Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, 4/2256; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 3/497.

¹⁶⁷ Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, 4/2256.

¹⁶⁸ Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî li'l-Vâkîdî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1404/1984), 3/1066.

¹⁶⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî li'l-Vâkîdî*, 3/1047-1048.

¹⁷⁰ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Tefsîrü'l-Begavî (Me'âlimü't-tenzîl)*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. (Riyad: Dâru Taybe, 1409), 8/61.

Sûresi'nin 14. âyetini¹⁷¹ indirmiştir.¹⁷²

2.6. Ced b. Kays (öl.?)

Onun hakkında 3 âyet indiği rivayet edilmiştir. Tam ismi, Ebû Abdillâh Ced b. Kays b. Sahr b. Hansâ' b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b b. Selime el-Ensârî es-Sülemî'dir.¹⁷³ Ensâr¹⁷⁴ münafıkları arasında yer almakta olup,¹⁷⁵ Abdullâh b. Übey ile birlikte kendi kavminin ileri gelenlerinden biridir.¹⁷⁶ Hudeybiye'de hazır bulunduğu hâlde Resûlullâh'a biat ta etmemiştir. Ced b. Kays'ın tövbe ederek güzel bir Müslüman olduğu ve vefatının Hz. Osman'ın halifeliği dönemine denk düştüğü ileri sürülmüştür.¹⁷⁷

2.7. Muattib b. Kuşeyr (öl.?)

Onun hakkında 2 âyet indiği rivayet edilmiştir. Tam adı, Muattib b. Kuşeyr İbn Müleylin b. Zeyd b. el-Attâf b. Dubey'a'dır. Onun varisi bulunmamaktadır. Bedir ve Uhud Gazveleri¹⁷⁸ ile Akabe Biatı'na tanıklık etmiştir. Ensârdandır.¹⁷⁹ Muattib b. Kuşeyr, Mescid-i Dırâr'ı inşa eden on iki kişiden biridir.¹⁸⁰ Münafık olduğu da tövbe ettiği de nakledilmiştir.¹⁸¹ İbn Hişâm (öl. 218/833), onun Bedir ehlinde olduğunu gerekçe göstererek münafıklardan olmadığını söylemiştir.¹⁸² Bu konuda İbn Hazm (öl. 456/1064), İbn Hişâm ile aynı görüştedir ve Muattib b. Kuşeyr'in Bedir'de bulunmasının kesinlikle onun münafık olduğu görüşünü geçersiz kıldığını savunmuştur.¹⁸³ Bu bağlamda Kadir Paksoy, bir çalışmasında Muattib b. Kuşeyr'in Bedir ashâbından olduğunu ve nifaka bulaştığına dair sahih bir rivayetin bulunmadığını iki yerde tekrarlamıştır.¹⁸⁴ Öznur Hocaoglu, şu görüşü dile getirmiştir: "Neticede hakkındaki iddialar, yersiz değildir. Muattib b. Kuşeyr, muhtemelen başlangıçta iman ve küfür arasında

¹⁷¹ "Allah'ın gazabına uğramış bir topluluğu dost edinenleri görüyorsun değil mi? Onlar ne sizdendir ne de onlardan. Bile bile yalan yere yemin de ediyorlar."

¹⁷² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 26/160.

¹⁷³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/521; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 1/575.

¹⁷⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 14/35.

¹⁷⁵ bk. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 13/398; Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*, 252; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basîl*, 10/476; Begavî, *Tefsîrû'l-Begavî*, 4/56.

¹⁷⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/550.

¹⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/521; ayrıca bk. İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 1/575-576.

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-kebîr*, 3/429.

¹⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5/216.

¹⁸⁰ Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*, 264-265.

¹⁸¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 6/137-138.

¹⁸² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/222.

¹⁸³ Alî b. Hazm el-Endelüsî, *Cevâmî'u's-sîre ve hamsü resâile uhrâ*, thk. İhsân Abbâs-Nâsirüddîn el-Esed (Mısır: Dâru'l-Me'ârif bi-Mısır, ts.), 126.

¹⁸⁴ Paksoy, "Sened ve Metin Yönünden Sa'lebe Hadîsinin Tenkîdi", 181, 183.

kararsız kalmıştır, ancak zamanla küfrü ağır basarak tam anlamıyla münafık olmuştur.”¹⁸⁵ Ancak Hocaoglu'nun söz konusu çalışmasında, bu konuyla doğrudan ilgisi bulunan Paksoy'un kaleme aldığı çalışmaya hiç atıfta bulunmaması dikkat çekmektedir.¹⁸⁶ Nihayetinde her iki çalışmada, Muattib b. Kuşeyr hakkında farklı iki zıt görüşün ortaya konduğu anlaşılmaktadır.

2.8. Vedâ b. Sâbit (öl.?)

Onun hakkında 1 âyet indiği rivayet edilmiştir. Amr b. Avf oğullarından olup Tebuk'te Hz. Peygamber'le birlikte hareket eden münafıklardandır.¹⁸⁷ Mescid-i Dirâr'ın banilerinden birisidir.¹⁸⁸ Ümeyye b. Zeyd b. Amr b. Avf'ın (öl.?) kardeşidir.¹⁸⁹

2.9. Nebtel b. el-Hâris (öl.?)

Onun hakkında 1 âyet indiği rivayet edilmiştir. Tam adı, Nebtel b. el-Hâris b. Kays b. Zeyd b. Dubey'a b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf el-Ensârî el-Evsî'dir. İbnü'l-Kelbî (öl. 204/819?) ve Belâzûrî, (öl. 279/892-893) onu münafıklar arasında zikretmişlerdir. İbn Hacer el-Askalânî'ye göre, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (öl. 224/838) onun tövbe ettiğini öğrenmiş olması mümkündür.¹⁹⁰ Nebtel b. el-Hâris, Resûlullâh'ın yanına gelir; birlikte oturur, O'nu dinler ve sözlerini münafıklara taşırdı.¹⁹¹ Bu yüzden Cebrâil, Resûlullâh'ı Nebtel'den sakınması konusunda uyarmıştır.¹⁹² Diğer taraftan Hz. Peygamber, onu şeytana benzetmiştir.¹⁹³ Zira Nebtel b. el-Hâris, iri cüsseli, kapkara tenli, başının saçları kabarık, kırmızı gözlü ve kızıla çalan kara yanaklı bir adamdı.¹⁹⁴ Rivayet edildiğine göre Es'ad b. Zürâre (öl. 1/623), Yevmü Buâs/Buâs Savaşı'nda¹⁹⁵ (617) Nebtel'i öldürmüştür.¹⁹⁶ Bu savaş

¹⁸⁵ Hocaoglu, “İman ve Küfür Arasında Bir Şahıs: Muattib b. Kuşeyr”, 1160.

¹⁸⁶ bk. Hocaoglu, “İman ve Küfür Arasında Bir Şahıs: Muattib b. Kuşeyr”, 1143-1164.

¹⁸⁷ Vâkidî, *Kitâbü'l-Megâzî li'l-Vâkidî*, 3/1003.

¹⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/523; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûli'l-Kur'ân*, 264-265; İbn Habîb, *Kitâbü'l-Muhabber*, 468.

¹⁸⁹ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 11/542; Uleyvî, *Câmi'u'n-nukûl*, 2/129.

¹⁹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 6/329.

¹⁹¹ Abdurrahmân b. Muhammed İbn İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azîm mîsreden 'ani'r-Resûl ve's-sahâbe ve't-tâbiîn*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Mekke-Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1417/1997), 6/1826.

¹⁹² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/521-522.

¹⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/521; ayrıca bk. Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*, 4/2255; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 13/450.

¹⁹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/521.

¹⁹⁵ “Medine'nin güneydoğusunda bulunan bir vahanın ve burada meydana gelen savaşın adı.” bk. Asri Çubukçu, “Buâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 6/340.

¹⁹⁶ Nûrüddîn Alî b. Ahmed es-Semhûdî, *Vefâ'ü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, nşr. Hâlid Abdülganî Mahfûz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1427/2006) 1/194; Abdülazîz İvad Selmân el-Cühenî,

hicretten önce 617 yılında olduğuna göre Nebtel b. el-Hâris'in Mekke dönemi münafıklarından olduğu söylenebilir.

2.10. Ebu'l-Cevvâz (öl.?)

Onun hakkında 1 âyet indiği rivayet edilmiştir. Kaynaklarda, hakkında münafıklardan olduğu bilgisinin dışında herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Ancak zikredilen rivayetlerin tümü Muhammed b. Sâib el-Kelbî tarafından nakledilmiştir. Üstelik bu rivayetlerin senedi de yoktur.¹⁹⁷ Sadece Zemahşerî, *el-Keşşâf*'ında bu bilgiyi “Kîle/denildi.”¹⁹⁸ şeklinde vermiştir. Bununla birlikte Kelbî, cerh-ta'dîl ulemasınca kâfir, kezzâb/yalancı, itimat edilmez, hadisine bakılmayan ve hadisi yazılmayan bir râvi olarak değerlendirilmiştir.¹⁹⁹ Dolayısıyla Kelbî hakkında rivayetine güvenilmez ve yalancı bir râvi olduğu şeklinde kanaatlerin bulunması hasebiyle, sadece onun mezkûr naklini gerekçe gösterip Ebu'l-Cevvâz'ın münafıklarından olduğunu söylemek isabetli görünmemektedir. Bu konuda, ancak detaylı bir araştırma neticesinde sağlıklı bir görüş ortaya konabilir.

Sonuç

Araştırma neticesinde; münafıklar hakkında nazil olan âyetler, ismi zikredilen on (10) şahıs için yetmiş bir (71) ve isimsiz münafıklar için otuz (30) olmak üzere toplam yüz bir (101) adettir. İlgili rivayetlerde, bizzat adı verilen on (10) kişinin hepsi erkektir ve ismi belirtilmeyen altı (6) şahıs daha tespit edilmiştir. Buna göre hakkında âyet inen şahısların toplamı, on altı (16) olmaktadır. Anılan âyetlerin geçtiği sûreler, on dört (14) tane olup beşi Mekkî, dokuzu Medenî'dir. Toplam yüz bir (101) âyetten yirmisi (20) Mekkî, seksen biri (81) Medenî'dir. Buna göre mezkûr âyetlerin beşte dördünün Medenî sûrelerde beşte birinin Mekkî sûrelerde geçtiği ileri sürülebilir. Bu bağlamda münafıklar hakkında inen âyetlerin sayısı normalde daha az iken rivayetlerin artmasıyla nüzûl sebebi olan âyetlerin adedinin de arttığı gözlemlenmiştir. Buradan hareketle sebep-i nüzul rivayetlerinin, iniş sebebi olan âyetlerin sayısını belirlemede önem arz ettiği ve etkin rol oynadığı söylenebilir.

Çalışmada zikredilen âyetler bağlamında *tematik* açıdan; Allah'a saygı, O'nun ilim sıfatı, Kur'an'ın üstünlüğü ve hâkimliği, Hz. Peygamber'e karşı gösterilecek bağlılık ve edep, münafıkların samimiyetsizlikleri, ortaya koydukları küstahça davranışlar ve ikiyüzlülükler, ilâhî takdir, imtihan, sabır, kötülükten sakınma, tövbe, istiğfar, iffetli olma, adalet, namaz,

Merviyâtü Kitâbi Ahbâri'l-Medine li-Yahyâ b. el-Hasen el-Alevî el-Akîkî (Medine: Merkezi Buhûs ve Dirâsâtî'l-Medineti'l-Münevvare, 1440/2018), 139.

¹⁹⁷ bk. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 13/418; Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'an*, 253-254; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basîl*, 10/498; Begavî, *Tefsîrû'l-Begavî*, 4/60.

¹⁹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/211.

¹⁹⁹ Ebû Abdillâh İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu fî el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, nşr. Muhammed Abdülmü'îd Hân (b.y.: y.y., ts.), 1/101; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Hâtîm Muhammed b. İdrîs b. el-Münzir *et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî, el-Cerh ve't-ta'dîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1372/1953), 7/270-271.

azgınlık, kötü ahlak, imandan sonra küfür, ölüm, kıyamet günü, inkârcılara verilecek ceza, cennet, hilâlin beyanı, kadınların tesettürü, müminleri ikaz, bazı Yahudilerin Tevrât'ı tahrifi ve lanetlenmeleri, şirkin, nifakın, fuhşun, iftiranın, hırsızlığın, emanete ihanetin, itaatsizliğin, art niyetli fısıldaşmanın çirkinliği vb. hususlara temas edildiği müşahade edilmiştir.

Diğer taraftan Abdullâh b. Übey'in otuz altı (36) ve Tu'me b. Ubeyrık'ın on altı (16) âyetle hakkında en çok âyet inen kişiler olmaları, isimsiz altı münafık hakkında otuz (30) âyetin inzali, Abdullâh b. Übey'in münafıkların başı olması ve Hz. Peygamber'in onun cenaze namazını kıldırdıktan sonra inen emir doğrultusunda münafıkların cenaze namazını kıldırılmayı terk etmesi, söz konusu on (10) şahıs arasında hiçbir kadının bulunmaması ve bunlar arasından üçünün Ebû Âmir er-Râhib, Muattib b. Kuşeyr ve Vedîa b. Sâbit'in Dırâr Mescidi'ni yapanlardan olmaları dikkate şayandır.

Araştırmamızda incelenen on (10) kişiden Abdullâh b. Übey hicrî 7 yılında, Ebû Âmir er-Râhib ise hicrî 10-11 yılları arasında ölmüştür. Geriye kalan sekiz kişinin ölüm tarihleriyle ilgili kaynaklarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ced b. Kays, bir görüşe göre Hz. Osman'ın halifeliği döneminde ölmüştür. Tu'me b. Ubeyrık, taşlanarak öldürülmüş veya çöken bir duvarın altında yahut denize atılarak ölmüştür. Nebtel b. el-Hâris, Buâs Savaşı'nda Es'ad b. Zürâre tarafından öldürülmüştür. Ayrıca kaynaklarda, mezkûr on kişiden sadece ikisi Abdullâh b. Nebtel (kırmızı gözlü, esmer tenli, kısa boylu vb.) ve Nebtel b. el-Hâris'in (iri cüsseli, kapkara tenli, kırmızı gözlü vb.) fiziksel özelliklerinden de bahsedilmiştir.

Öte yandan Hz. Peygamber'in; Tu'me b. Ubeyrık'ın hırsızlığı olayında vahiyle desteklenmesi, Cebrâil tarafından Nebtel b. el-Hâris konusunda uyarılması, Hicâz'da çıkan şiddetli rüzgârın kâfir Rifâa b. Zeyd'in ölümü için estiğini buyurması, kuşkusuz O'nun gerçek ve sadık bir nebi olduğunun göstergesidir denebilir.

Tüm bu veriler ışığında kanaatimizce zikri geçen on şahıs özelinde; münafıklığında fikir birliğine varılan kişilerin Abdullâh b. Übey, Ebû Âmir er-Râhib, Tu'me b. Ubeyrık, Rifâa b. Zeyd, Abdullâh b. Nebtel ve Vedîa b. Sâbit; kendisine nifak isnâd olunan şahısların Ced b. Kays, Muattib b. Kuşeyr ve Nebtel b. el-Hâris; bilhassa -hakkındaki isnâdla ilgili müsebbibin Kelbî olması hasebiyle- nifâk isnâdını hak etmeyen kişinin Ebu'l-Cevvâz olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Paksoy ve Hocaoglu tarafından yapılan iki çalışmada Muattib b. Kuşeyr hakkında farklı iki zıt görüşün ortaya konulması, bu mevzunun yeni araştırmalara alan açtığı da ifade edilebilir. Muattib b. Kuşeyr konusunda, tarafımızca detaylı bir araştırma yapılmadığı için bir kanaat belirtmek isabetli bulunmamıştır.

İncelediğimiz bu konu, daha fazla kaynağa başvurmak ve daha geniş bir çerçevede ele alınmak suretiyle başka bir çalışmanın mevzusu olabilir.

Kaynakça | References

- Alper, Hülya. “Münafık”. 31/564. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Âlûsî, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Mahmûd el-Bağdâdî. *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'î'l-mesânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ts.
- Aslan, İlyas. *Esbâb-ı Nüzûl'de Münafıklar*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd. *Tefsîrû'l-Begavî (Me'âlimü't-tenzîl)*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1409.
- Buhârî, Ebû Abdillâh İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu fî. *et-Târîhu'l-kebîr*. nşr. Muhammed Abdülmü'îd Hân. b.y.: y.y., ts.
- Bülbül, İntisâr Abdüllatîf Muhammed. *Âyâtü'n-nifâk Dirâseten tahlîliyyeten fî dav'i ilmi'l-meânî*. Ürdün: Ürdün Üniversitesi, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Cühenî, Abdülazîz İvad Selmân. *Mervîyyâtü Kitâbi Ahbârî'l-Medîne li-Yahyâ b. el-Hasen el-Alevî el-Akîkî*. Medine: Merkezu Buhûs ve Dirâsâtî'l-Medineti'l-Münevvere, 1440/2018.
- Çetiner, Bedreddin. *Fâtîha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl Kur'ân Âyetlerinin İnîş Sebepleri*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Çiçek, Hacı. “Münâfıkların İnanç Dünyası ve Hz. Peygamber Devrinde Münâfıklar”. *İ.Ü. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Güz 2012), 199-222.
- Çubukçu, Asri. “Buâs”. 6/340. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî. *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*. thk. Muvaffık b. Abdillâh b. Abdilkâdir. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-Hadîs, 1406/1986.
- Endelûsî, Alî b. Hazm. *Cevâmî'u's-sîre ve hamsü resâile uhrâ*. thk. İhsân Abbâs-Nâsırüddîn el-Esed. Mısır: Dâru'l-Me'ârif bi-Mısır, ts.
- Fahrüddîn er-Râzî, Muhammed İbnü'l-'Allâme Ziyâuddîn Ömer. *Tefsîru'l-Fahrî'r-Râzî el-müştehir bi't-Tefsîri'l-Kebîr ve Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Fırtına, Zehra. *Kur'an'da Münafıkların Özelliklerine Tematik Yaklaşım*. Gaziantep: Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Hilâlî, Selîm b. İd-Âlü Nasr, Muhammed b. Mûsâ. *el-İstî'âb fî beyânî'l-esbâb*. 3 Cilt. Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1425.
- Hocaoğlu, Öznur. “İman ve Küfür Arasında Bir Şahıs: Muattib b. Kuşeyr”. *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/2 (Aralık 2023), 1143-1164. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1343513>
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Alî Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1992.

- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak el-Endelüsî. *Tefsîru İbn Atıyye el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. er-Rehhâle el-Fârûk vd. 8 Cilt. Doha: Dâru'l-Hayr, 2. Basım, 1428/2007.
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*. thk. Muhammed Sâlim Hâşim. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1415/1995.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed İbn İdrîs er-Râzî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm müsne'den 'ani'r-Resûl ve's-sahâbe ve't-tâbiîn*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 10 Cilt. Mekke-Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1417/1997.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân Muhammed b. İdrîs b. el-Münzir et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1372/1953.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed İbn Ümeyye b. Amr el-Hâşimî el-Bağdâdî. *Kitâbü'l-Muhabber*. thk. Ilse Lichtenstädter. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1361/1924.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Alî. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmecûd - Alî Muhammed Mu'âvâd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1415/1995.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-'Ucâb fî beyâni'l-esbâb*. thk. Ebû Abdurrahmân Fevâz Ahmed Zümerlî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1422/2002.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *el-'Ucâb fî beyâni'l-esbâb (Esbâbü'n-nüzûl)*. thk. Abdülhakîm Muhammed el-Enîs. 2 Cilt. Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1418/1997.
- İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ vd. 2 Cilt. Mısır: Mektebetu ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdühû, 2. Basım, 1375/1955.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer ed-Dımaşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. nşr. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1419/1998.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Menî' ez-Zührî. *Kitâbü't-Tabakâtî'l-kebîr*. thk. Alî Muhammed Ömer. Kahire; Mektebü'l-Hancı, 1421/2001.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-efsîr*. thk. Abdürrezzâk el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1422/2001.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Alî Muhammed Mu'âvâd - Âdil Ahmed Abdülmecûd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 2. Basım, 1424/2002.
- İbrâhîm Alî Sâlim. *en-Nifâk ve'l-münâfikûn fî ahdi rasûlillâh sallallâhü aleyh ve sellem*. b.y.: Matbaatü Hüsnî, ts.
- İbrâhim Muhammed el-Alî. *Sahîhu esbâbi'n-nüzûl Dirâse Hadîsiyye*. nşr. Salâh Abdülfettâh el-Hâlidî. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1424/2003.
- İştîvâ, Enes Mahmûd Mustafa. *en-Nifâk ve'l-münâfikûn (Dirâseten fî'l-Kur'ân ve-s-Sünne)*. Nablus: Câmî'a en-Necâhu'l-Vataniyye, Külliyyetü'd-Dirâsâtî'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Kâdî, Abdülfettâh Abdülganî. *Esbâbü'n-nüzûl 'ani's-sahâbe ve'l-müfessirîn*. Kahire: Dâru's-

Selâm, 4. Basım, 1433/2012.

Kılıç, Hasan. *Sebeb-i Nüzûle Konu Olan Şahıslar*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Koçyiğit, Talât. “Abdullâh b. Übey b. Selûl”. 1/139-140. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Kuray, Ahmet. “Medineli Ebû Âmir er-Râhib ve İslâm Davetine Muhalefeti”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2022), 651-675. <https://doi.org/10.46353/k7auifd.1141420>.

Kurt, Hasan. *İslam İnancına Göre Nifak ve Münafık*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi‘ li ahkâmî'l-Kur‘ân ve'l-mübeyyin limâ tezammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkân*. thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Turkî vd. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1427/2006.

Mâverîdî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn Tefsîru'l-Mâverîdî*. nşr. es-Seyyid b. Abdulkasûd b. Abdurrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye-Müessesetu'l-Kütübî's-Sekâfiyye, ts.

Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1423/2002.

Müzeynî, Hâlid b. Süleymân. *el-Muharrer fî esbâb-i nüzûli'l-Kur‘ân min hilâli'l-Kütübî't-Tis'a Dirâsetü'l-Esbâb Rivâyeten ve Dirâyeten*. 2 Cilt. Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427.

Paksoy, Kadir. “Sa‘lebe Hadisinin Sened ve Metin Açısından Tenkidi”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2/2 (Aralık 2004), 63-85.

Paksoy, Kadir. “Sened ve Metin Yönünden Sa‘lebe Hadisinin Tenkidi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1998), 161-186.

Sağlam, Nevzat. “Münafıkların Lideri Olarak Abdullah b. Übey b. Selûl”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2023), 268-288.

Sa‘lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân ‘an tefsîri'l-Kur‘ân*. nşr. Salâh Bâ Osmân vd. 33 Cilt. Cidde: Dâru't-Tefsîr, 1436/2015.

Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Tefsîru's-Semerkandî el-müsemma Bahrü'l-'ulûm*. thk. ‘Ali Muhammed Mu‘avvad vd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.

Semhûdî, Nûrüdîn Alî b. Ahmed. *Vefâ‘ü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*. nşr. Hâlid Abdülğanî Mahfûz. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1427/2006.

Sibt İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu b. Abdillâh. *Mir‘âtü'z-zamân fî tevârihi'l-a'yân*. thk. Muhammed Berakât vd. 23 Cilt. Dimaşk: er-Risâletu'l-‘Âlemiyye, 1434/2013.

Süheylî, Abdurrahmân *er-Ravzü'l-ünûf fî şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm*. thk. Abdurrahmân el-Vekîl. 7 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1387/1967.

Süyûtî, Celâlüddîn Ebî Abdurrahmân. *Esbâbü'n-nüzûl el-Müsemma Lübâbü'n-nukûl fî esbâbi'n-nüzûl*. Beyrut: Müessesetu'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1422/2002.

- Şirbînî, el-Hatîb. *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr*. nşr. İbrâhîm 'Abdülga'ffâr ed-Desûkî. 4 Cilt. Mısır: el-Matba'atu'l-Emîriyye bi-Bûlâk, 1285.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm. 11 Cilt. Kahire: Dâru'l-Me'ârif bi-Mısır, 2. Basım, ts.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Uleyvî, İbn Halîfe. *Câmi'u'n-nukûl fî esbâbi'n-nüzûl ve şerhi âyâtihâ*. 2 Cilt. Riyad: Metâbi' el-Eşâ'a, 1404.
- Vâdi'î, Ebû Abdîrrahmân Mukbil b. Hâdî. *es-Sahîhu'l-müsned min esbâbi'n-nüzûl*. San'â: Mektebetü San'â el-Eseriyye, 2. Basım, 1425/2004.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed. *et-Tefsîru'l-basît*. thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân vd. 25 Cilt. Riyad: Matbaatu Vizâreti't-Ta'lîmi'l-Âlî, 1430.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed. *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*. thk. Kemal Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991.
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd. *Kitâbü'l-Megâzî li'l-Vâkidî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1404/1984.
- Yıldız, Abdullah. "Kendilerine Nifâk İsnâd Edilen Sahâbîler ve Rivâyetleri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/25 (Haziran 2011), 109-166.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*. nşr. Ebû Abdillâh ed-Dânî b. Münîr Âlü Zehvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1427/2006.